

KASVATUS

KASVATUSTEADUSLIK AJAKIRI
EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 2

8. AASTAKÄIK. — VEEBRUAR 1926

KASVATUS

EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

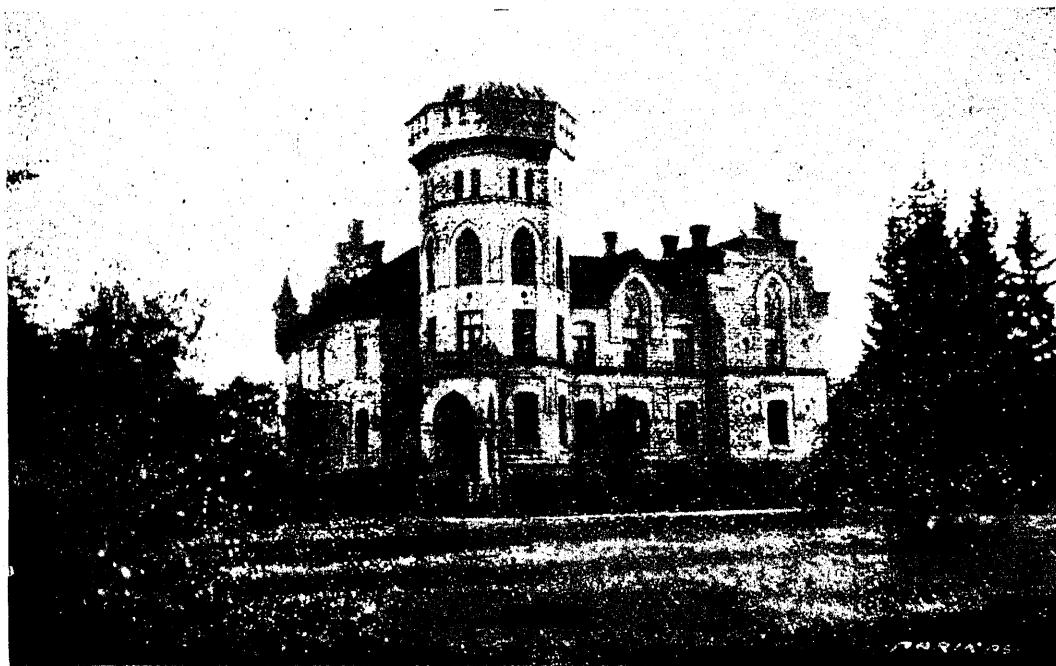
Nr. 2.

Veebruar 1926.

8. aastakäik.

Sisu: Loodusloo- ja maateaduseõpetajate kongress. Geograafia suhted teiste ainetega — *A. Tammekann*. Ühissõõgi korraldamine maa koolides — *G. Maurer*. Kehaliste harjutuste mõju inimese kehale — *A. Kalamees*. Valdo Viro — Ürginimene — *V. Orav*. Eesti Vabadussõda (1918–1920) — *J. Soots*. Soome õpetajate koolitarvete- ja kirjastusosahing „Valistus“ — *G. H.* Õpetajate töö- ja palgaoludest välismail — *J. R-o*. Jooni Soome õpetajate palgavõitlusest — *G. H.* Organisatsioonide teated. Riigiteenijate ja õpetajate tasuseaduse kavand — *J. Rummo*. EÕL juhatus eitavale seisukohale asunud riigiteenijate kavatsuse puhul esineda oma nimekirjaga III Riigikogu valimistel — *J. R-o*. Kroonika. Määrusi, korraldusi, ametlikke teadaandeid.

Tallinna Õpetajate Seltsi maja Vasalema asunduses.

End. mõisahärrastemaja ühes kõrvalhoonetega maksab 1.700 000 marka. Sellest on Selts tasunud 200.000 marka, kuna ülejäänud osa tasutakse 36 a. jooksul, ühes 4%. Maja juures 7,6 tiinuline talu. Maja ostu- ja talu rendileping sõlmiti põllutöoministeeriumiga 8 dets. 1925 a. Maja kasutatakse õpetajate suvekolooniaks, talvel on ruumid üüritud kohalikule algkoolile.

Loodusloo- ja maateaduseõpetajate kongress.

Tartus, 28. I. — 30. I. 1926.

Kongressi avas ajutise toimkonna juhataja E. Markus. Kongressi juhatusse valiti H. Kaho, A. Audova, E. Markus, J. Käis ja O. J. Kiesel; sekretariaati — K. Tasak, J. Meibaum, A. Vaga, A. Tammekann, J. Simtman, J. Sihver ja A. Miller, redakstioontoimkonda — H. Männik, A. Audova, J. Rumma, A. Tammekann ja J. Simtman.

Töö algul anti tervituseks sõna haridusministeeriumi esindajale J. Kiivetele ja E. Õpetajate Liidu esindajale J. Kentsile.

A. Audova rõhutab referaadis „*Eksperimentaal-kriitiline mõtlemisviis ja selle tähtsus*“ kriitilise kaalutud mõtlemisviisi madalat seisu seltskonnas, mille tulemuseks vähe põhjendatud talitused ja mõistmata puudulikud järeldused (näit. kuulus Ameerika ahviprotsess). Kõne kokkuvõttes esituvad referendi juht-mõtted:

1) Eksperimentaal-kriitiline mõtlemisviis põhjeneb eksperimendi ja vaatluse abil teadusteldud ning kriitiliselt läbitöötatud faktidel. Sel teel saavutatud otsustused vastavad kõige enam tõelikkusele.

2) Edurikas isikliku kui ka rahvusliku elu juhtimine ja korraldamine on võimalik tõetruu, mitte aga spekulatiivse ehk targutava mõtlemise varal.

3) Alaliselt mitmekesisemaks kujunev ühiskondlik elu seab üles järjest suuremad nõudmised tõetruu mõtlemise suhtes.

4) „Võitluses olemise eest“ tublide kodanikkude kujundamiseks peab kasvatus rohkem arendama eksperimentaal-kriitilist mõtlemist, pakkudes selleks bioloogiliselt tarvilikumaid andmeid (eriti loodusevaradest, elu seaduspärasusest, tervishoiust, ühiskondliku elu arenemisest ja seadustest), tehes seda enamikule vähemtarvilikkude ainete (näit. keelte) arvel.

Läbirääkimistel juhib J. Käis tähelepanu sellele, mille poolest tema ettepanekud A. Tammekanni omadest lahku lähevad, leiab et otsekohest vasturääki-

vust nende ettepanekute vahel ei ole, sest üks puudutab keskkooli teine algkooli maateadust.

J. Kiivet arvab, et kosmograafia ja üldse matemaatilise geograafia elemendid võiksid liituda matemaatikaga vahest ainult gümnaasiumi humanitaarharus. Algkoolis oleks ka loomulik käsitleda neid elemente geograafiaga ühes.

G. Rägo näitab, et moodne matemaatika, mille kavade loomisel tema MÖK'is töötanud, rõhutab just välisilma vaatlusi ja tegevust. Kuid algkoolis puudutatud matemaatilise geograafia ja kosmograafia elemendid on kirjeldavat mitte matemaatilist laadi, selle tõttu ei või nad matemaatikas arendamist leida.

A. Audova arvab, et kui geograafia annab teistele ainetele lisaks ainet, siis peaks vastavalt lisa vastuvõtja tundide arvu suurendatama.

J. Kiivet näitab vastuseks A. Flussi küsimusele, et mitmesugused tundide jaotused (näit. kosmograafia) on tingitud õppekavade järkjärgulisest maksmapanekust.

A. Tammekann selgitab, et tema ettekanne on puudutanud küsimust ainult põhimõtteliselt; õppekava kitsamas mõttes ei ole ta silmas pidanud.

Peale lõunast vaheaega kõneles J. Kents teemil „koonduspintsip keskkooli õppekavades“, mis sai elavate vaidluste aluseks, järgmist.

1. Keskkooli maateadus (geograafia) on *oleviku teadus*. Tema objektiks on ühelt poolt maapinnal levivad geomorfoloogiliste, ja bioloogiliste ilmingute kompleksid (maastikud), teiselt poolt — inimene oma kultuuriga neis maastikes. Seega kuuluvad maateaduse objektid ühelt poolt loodusteaduste — teiselt poolt humanitaar-teaduste valda. Seega on maateadus keskkoolis ühendavaks sil-laks loodusteaduste ja humanitaar-teaduste vahel.

2. Mõlemad viimaselt nimetatud teaduste alad vajavad neist paremaks arusaamiseks geograafilisi eelteadmisi. Veel suuremal määral vajab aga geo-

graafia enese objektidest paremaks arusaamiseks looduslooli (füüsika, keemia, zooloogia ja botaanika aladelt) eelteadmisi. Ka ajaloolised eelteadmised on geograafiale tarvilised.

3. Geograafia õpetuse eesmärgiks keskkoolis ei pea olema faktide ja nimede rohkus, vaid *arusaamine oleviku kultuurilistest ja tulunduslikest ilminguist ning nende olenevusest*. Seega tuleb rajada keskkooli maateaduse kursus *geograafilise olenevuse põhimõttele*.

4. Et seda eesmärki saavutada, tuleb keskkoolis õpetada loodusteadusi (ka füüsika ja keemia kaasa arvatud), maateadust ja ajalugu paralleelselt. Geograafia aines tuleb nii korraldada, et kergemad osad ja faktilise materjali kogumine langeks keskkooli noorematesse klassidesse. Need osad aga, mis vajavad eelteadmisi teistelt teaduse aladelt (näit. öhkkond, *biogeograafia*, tulundusgeograafia, kosmograafia j. n. e.), tulevad ühes sünteesi ning kokkuvõtete tegemisega paigutada keskmistesse ja vanematesse klassidesse.

5. Praegustes keskkooli tunni- ja õppekavades läbiviidud koontusprintsipi ei vasta geograafia suhtes eespool esitatud nõuetele, sest et ta:

- a) katkestab sideme keskkoolis loodusloo- ja geograafia vahel;
- b) sunnib geograafia õpetajat käsitlema mitmete objektide ja ilmingute (öhkkond, taimkate, loomkond j. n. e.) *geograafilist levimist ja olenevust enne*, kui samu objekte ja ilminguid *oma olemuse suhtes* on käsiteldud keskkooli loodusteaduste kursuses;
- c) ei luba, arvesse võttes õpilaste noorust ja vähest arenemist kahes alamklassis, rajada geograafiliste kokkuvõtete ja sünteesi tegemist geograafilise olenevuse printsibile.

Kokkuvõttes rõhutab referent:

„Ettetoodud motiividel leiab II üleriiklik loodusloo ja geograafia õpetajate kongress, et praeguses keskkooli tunni- ja õppekavas läbiviidud geograafia koondus kahte alamasse klassi ei vasta pedagoogilistele nõuetele. Kongress tunnistab tarviliseks kooskõlastada keskkoolis loodusteaduse ja geograafia alaosasid nende sisulise ühtekuuluvuse ja sidemete suhtes“.

Läbirääkimistel rõhutavad *A. Audova, E. Markus, J. Rumma ja A. Fluss* raskesti, mis ühenduses geograafia koondamisega kahte alamasse klassi. Eriti puudulikuks jääb kodumaa geograafia mõistmine. Ei ole võimalik kasutada õpilaste isetegevuseks muukeelseid allikaid, sest õpilased valdavad selles eas veel väga puudulikult keeli. Ka õpilaste üldine arenemine on madal ja selle tõttu jäta- vad töö tulemused palju soovida.

A. Parts näitab, et meie kavade muutmist ja eriti kõnesoleva koondusprintsipi maksmapanekut on põhjendanud välismõjud, mis meie oludest pole välja kasvanud.

J. Kiivet näitab, et kõigi ainete õpetajad püüavad oma materjali kõrgematesse klassidesse nihutada; ei ole võimalik ega otstarbene kord maksmapandud korraldust kiiresti muuta ja pealegi enne kui tema tõesti on osutunud vastuvõtmatuks.

J. Käis, J. Rumma ja J. V. Simtman teevad vahet välise ja sisemise koonduse vahel. Sisemise koonduse tarve on kõigiti rõhutatav. Just sisemise koonduse ja sideme vajadusest välja minnes tuleb püüda üksikuid õppeaineid ja nende ainest nii paigutada, et nad oleksid vastastikku seoses ja toetaksid üksteist.

J. Adamsoni arvates pakub geograafia kindlat tuge kõrgemale asetatud ainete käsitlusele. Peab ka kaaluma, kas on see kõik, mida alamates klassides geograafia tundidel õpilastele ei suudeta selgeks teha, keskkooli kavas kuuluv või mitte. Ajaloolasena seisukorda hinnates arvab *J. Adamson* võivat oodata praeguse koonduse tulemusi ja alles hiljemini nende alusel selle kõrvaleheitmise poolt või vastu kõnelda.

A. Kaalep: Praegu maksvuselt oleva koonduse all on keemia õpetamine kõige tunduvamalt kannatanud.

Läbirääkimiste lõpp-kokkuvõttes toonitab referent seda ühemeelset arusaamist koonduse vajadusest ja praegu maksvast koonduse vormist, ühtlasi rõõmustades selle üle, et ministeeriumis valmis ollakse asja revideerimisele võtma.

J. Piiperi ettekannet „*Inimese põlvnemisest*“ saadavad globoskoobiga demonstreeritavad pildid. Nendes piltides esinevad viimase aja leiud, mis selgitavad

inimese põlvnemistee kaugemate ja lähemate etappide sihttulpe. Lõpp-kokkuvõttes näitas referent, kuidas vaatab moodne teadus inimese suguloolisele arenemisele. Ei pooldata endise kindlusega ühest harust põlvnemist; ikka enam ja enam leiab tõendust vastupidine seisukoht, mis kindlatel andmetel näitab inimrasside põlvnemist mitmest algharust.

H. Männik kannab oma referaadis „*Esiõlgused andmed loodusloo õpetuse seisuga eelduste kohta Tartu eesti algkoolides*“ ette rea andmeid, mis ta kogunud kongressi korraldava toimkonna ülesandel Tartu algkoolidest. Üldiselt on Tartu eesti algkoolides kõrgema ja keskharidusega õpetajad loodusloogu õpetamas. Töötatakse olevate võimaluste piires töökooli põhimõtteil. Õppeabinõudest on kõige rikkalikumalt tabelleid. Loodusloo klassid puuduvad suuremas osas koolides. Ühiskond ja aastaaeg on ainese valiku juhtivaks printsipiiks. Väga puudulikult on õpilaste ja õpetajate raamatukogu varustatud ainesse puutuva kirjandusega. Üldiselt kokku võttes: tööd tehakse eduga, olgugi, et asja eeskujulikkus ja nõutavasse korda seadmiseks veel palju tuleb teha ja kulutada, eriti õppeabinõude muretsemise alal.

Et seesuguste andmete kogumist soodustada, esitas referent järmised ettepanekud:

Kongress ära kuulates aruande:

1) tunnistab soovitavaks, et tegelikult loodusloo õpetuse seisuga vastavad eriaine õpetajad tutvaksid ja kogu õpetajakonnaga saadud muljeid jagaksid. Tunnistatakse vajalik oleks seesugustele aine õpetuse seisuga uurivaile õpetajaile võimaldada igal ajal ilma ette teatamata tundi ilmuda;

2) tunnistab tarvilikuks õppekava ulatuse ja meetoodilise külje revideerimise;

3) rõhutab kõigiti vajadust täiendada õpilaste raamatukogusid loodusloolise kirjandusega;

4) õpetajate kogudele muretsema vastavat meetoodilist kirjandust, mis neis praegu täielikult puudub.

E. Markus peatub referaadis „*Geograafia õpetuse seis ja eeldused Tartu koolides*“ peajasjalikult keskkoolide õpetusel. Ta leiab, et Tartu koolides on märgata tõsist püüdu juhtida õpilane

isetegevusele, millele aluseks seatakse mõtlemistöö (referaadid, geograafiliste objektide analüüs) ja laboratoorne tegevus (kaardid, diagrammid, lõiked). Õpetamises esineb luulerikas keel, piltide, tabelite, diapositiivide abil illustreeritud jutustus. Geograafia õpetamist on seni takistanud: geograafia koht keskkooli õppekavas, geograafilise ettevalmistuse omandamisega seotud raskused, vastavate õppevahendite vähesus. Et tõsta geograafia õpetamise tasapinda, tuleb anda sellele ainele vääriline koht keskkooli õppekavas ja asutada igas gümnaasiumis tarvilikkude õppevahenditega varustatud geograafiaklass.

Teine kongressi päev algas H. Kaho teadusliku kõnega „*Uuemad andmed süsiniku sarnastumise kohta taimedes*“, kus referent kuulajaid tutvustas uue- mate andmetega, mida botaanika sel alal saavutanud viimaste aastate jooksul.

A. Luha esitas kokkuvõtliku ülevaate „*Uuemad geoloogilised uurimised Eestis*“ järgmistes mõtetes:

1) Ilmasõjaga on tulnud põhjalik muudatus kodumaa geoloogilise uurimise tingimustesse:

- a) kui enne teotsesid õpetlased (peajasjalikult balti sakslased Tartu Ülikooli ja Peterburi Teaduste Akadeemia ringkonnist) pea ainult puhtteaduslikest huvidest välja minnes, siis on sõja-aastatest siiani valdaval kohal majanduslikud huvid koondunud põlevkivi, fosforiidi ja diaktüoneema-kiltkivi ümber, kusjuures uurimistel tegevad isikud töötasid ja töötavad enamasti otse valitsusasutuste ülesandel, nii vene, saksa okupatsiooni kui ka eesti iseseisvuse ajal;
- b) geoloogilistel uurimistel väljas liiku- vad geoloogid said varemini õige mõjuvat toetust nii ainelises kui ka teaduslike materjalide suhtes paljudelt mõisnikelt ja ka muilt asja- armastajailt, valdavas enamikus saksa rahvusest, — praegu puudub see toetus, vähemalt suuremas ulatuses, sest eesti ringkonnist ei ole teaduslikud ja eriti geoloogilised huvid veel jõudnud tiheneda kindla harrastajateringini;
- c) ometi on meil geoloogilise uurimise alal asunud tegevusse rida isikuid — kadunud prof. H. Bekkeriga ees-

otsas — ja saavutanud mõnedki huvitavaid tulemusi puhtteaduslike faktide ja probleemide alal, mida tulevikus on võimalik ja tarvilik rohkendada otstarbekohase arendamise teel.

2) Õpetajaskonnal tuleb silmas pida arenevat kodumaa uurimist üldse, nii ka eriti geoloogilist, et omada tarvilist materjali õppetöös ja oskust tähelepanekute tegemiseks.

Õpetajaskond võib ise mõjuvalt kaasa aidata detailsele geoloogilisele uurimistööle, andes enda keskelt arenenud asjaarmastajaid geoloogiliste materjalide korjamisel ja tähelepanekute tegemisel oma ümbruskonnas, kes võiksid asendada endistel aegadel saksa ringkonnist pärit olnud eelkäijaid.

3) Esialgu võiks selle küsimuse arendamise keskkohaks olla Tartu Ülikooli Geoloogia-Kabinett, kuhu asjast huvitatuile tuleks soovitada pöörduda juhtnõuride saamiseks; ajajooksul tuleks aga soetada meie olude kohast vastavat kirjandust ja suvel toimepandavalt kursusel, ekskursioonijaamus j. n. e. võimalusi mööda võtta kavas ka geoloogiliste vaatluste korraldamist.

G. Reiali referaadis „Algkooli loodusloo kavad“ puudutati üksikasjaliselt praeguse algkooli õppekava puudusi ja näidati alljärgnevas kokkuvõttes, mis peaks leidma uutes õppekavades erilist tähelepanu.

Maksev kava esitab koolile suuremad nõudmised, kui see jõuab täita, on paindumata, ei arvesta meie mitmealaadilisi koole.

Kava revideerimisel tuleks silmas pidada järgmist:

Kava 1) olgu sisult minimaalne, vastav normaal-lapse võimetele; sellepärast

2) jäägu temast välja kõik mitteleline, algkoolile raske (muuseas eri peatükid arenemisõpetusest, ajaloolisest geoloogiast, võõramaa loomadest ja tai-

medest, keemilistest ja füüsilistest nähtustest: molekul ja aatom; kava piiridugu loomulikult ettetulevate keemiliste ja füüsiliste nähtustega);

3) olgu võimalikult vaba meetodilisest survest;

4) olgu rohkem üldlauseline, et võimaldada olude kohast valikut;

5) pidagu silmas maa ja linna alkoole;

6) rohkem tähelepanu leidku tervishoid, maakoolides kultuurtaimede ja koduloomade eest hoolitsemine ning nende elutingimused;

7) ära jäägu süstemaatika praegusel kujul, andes aset mõnede tähtsamate ökoloogiliste ja sarnasuse põhjal loodud gruppidega tutvumisele;

8) Seletuskiri andku eeskujuliku üksikasjalisema vaatlusobjektide ja nähtuste loetelu eraldi maa ja linna koolidele, näidaku võimaluse aine koos läbitöötamiseks V ja VI kl. ühendamisel. Lisaks olevatele meetodilistele näpunäidetele leidku siin aset veel mõned olulisemad, näit.: hoiatus naiiv-teleoloogiliste seletuste eest, kontsentratsiooni tarvidus õpetamisel, looduskaitsele tähelepanu andmine, võrdluse tähtsus jne.

Praegused algkooli maateaduse õppekavu hinnates rõhutas J. Kents oma kõnes „Geograafia õppekavad algkoolis“ järgmist:

1. Praegused algkoolide maateaduse kavad vastavad oma põhiideede suhtes moodsatele meetodilistele nõuetele, sest nende aluseks on:

a) kodumaa kui lähte- ja koonduskoht;
b) maastikulise üksuse põhimõte;
c) õpilaste isetegevus ja praktilised tööd. ning

d) üldmaateaduse mõistete käsitlemine käsikäes maateadusega.

2. Kavade uue trüki jaoks leiab kongress tarviliseks, peale üldise redigeerimise, teha järgmised ümberpaigutused ja korraldused.

(Järgneb)

Geograafia suhted teiste ainetega.

A. Tammekann.

„Kaugele minevikku ulatuvad maateadusliku uurimise juured — ja siiski on maateadus inimese vaimutegevuse kindlasti piiratud alana alles noor. Kõikuvad ja ebamäärased olid ta rajad. Loodusteaduste ja vaimuteaduste (humanitaarteaduste) piiril mõjutati maateadust mõlemalt poolelt, kuid ta ei omanud ise kaua mingit kindlat töökava. Nii seisis ta ühe või teise teaduse teenistuses, nii öelda, kontvöörana filoloogilise sihiga ülikoolides. Vast möödunud aastajal sai maateadus omale täied õigused ülikoolides ja omandas ühtlasi täpsemad piirid ning paremini määratud sisu.“

Nende sõnadega algab tuntud *Paul Wagner* oma meetodilise teose. Sellele võiks ainult lisada, et geograafia sisu on jäänud ebamääraseks ja piirid kõikuvaiks kõige viimase ajani. Piik geograafia ajalukku ja arenemisse tõendab seda.

Vana- ja keskaja geograafia oli lihtne regionaalne paikade, asjade, numbrite loetlemine. Ühendust otsiv ja selgitav element puudus täiesti. Alles suurte maateaduslike leidude ajajärk ja üldine loodusteaduste arenemine tõid geograafiasse põhjalikuma ja teaduslikuma suuna. Geograafiasse tungis palju puhtloodusteaduslikku ainet, moodustades n. n. *üldise geograafia* oma kolme iseloomulise osaga: matemaatilis-astronoomiline, füüsiline ja antropo-geograafiline. Püüti käsitleda geograafias kõike, mis aga ühendas maakeraga. Näitena *Humboldt'i* „Kosmos“. Sellevastu nägi *Carl Ritter* geograafias peajasjalikult regionaalset maadekirjeldust, olles nii mõneski asjas päris moodsal seisukohal. Ta läks liiale siiski selle poolest, et nägi seesuguses maateaduses ainult ajaloo ja kultuurajaloo abiteadust, ning pani liig vähe rõhku looduse otsesele vaatlusele, tarvitas filoloogiliste teaduste viisil vaid kirjutatud allikaid.

Sarnane ühekülgus tõi loomulikult esile reaktsiooni ja teise äärmuse, mille esindajaiks on eestkätt *Peschel* ja *Gerland*. *Peschel* tarvitas ka veel peajasjalikult kirjandust ja kaarte, kuid nägi maapinna regionaalseis erisisis iseseisvaid

loodusteaduslikke objekte, otsimata nende ühendust inimese ajaloo ja kultuuriga. *Gerland* tahtis muuta geograafia eksaktseks loodusteaduseks, mille objektiks oleks maakera füüsilise kehana. Nii oleks geograafiast saanud vaid füüsika haru, mida nimetame *geofüüsikaks*.

Järgnevad 19. aastasaja lõpu ja 20. aastase alguse geograafid püüdsid ühendada ja lepitada neid äärmusi, kaldudes enam kord ühe kord teise poole ja määrates mitmeti maateaduse ülesandeid, piire ja tööviise. Mainime näitena ainult mõne nime. *Richthofen* ja *Penck* kaldusid enam loodusteadusliku voolu poole, arendades eestkätt maapinna-vormide õpetust ehk geomorfoloogiat. *Ratzel* selle vastu rõhutas suuresti inimese ja ta ajalookäigu suhtumist maaga ja ümbrusega. *Kirchhof* ja *Hettner* näevad geograafia ülesandena jällegi regionaalset maadekirjeldust inimese eluasemena, kuid nõuavad selle uurimises ja käsitlemises enam loodusteaduslike meetodeid. Just selle käsitlemisviisi põhjal eraldab *Hettner* geograafia n. n. koroloogilise teadusena ajaloolisist ja süstemaatilisist ehk laaditeadusist. *Hettner* võtab oma vaated kokku järgmises lauses: „Nii on geograafia selgekujuline õpetuskompleks (ein in sich abgeschlossenes Lehrgebäude) kindlate sihtide ja kindlate uurimis- ning käsitlemisviisidega“.

Selle kuni tänapäevani kestnud ebamäärasuse põhjus on selles, et seni on nähtud geograafias ainult erilist käsitlemisviisi, kuna tal on puudunud omaette objekt. Ka *Hettneri* äsjaesitatud lauses on kõnet ainult sihtidest ja uurimis- ning käsitlemisviisidest, mainimata midagi uurimisobjektist. Maapinna uurimine kuulub ju geoloogiale, geofüüsikale ja geomorfoloogiale, veed — okeanograafiale ja hüdroloogiale, õhk — meteoroloogiale ja klimatoloogiale, taimed, loomad ja inimene — loodusteaduse vastavaile harudele, mis jääb siis üle geograafiale? Käsitelles kõiki neid, poleks geograafia enam iseseisev teadus, vaid teiste teaduste kogu. Või jääks geograafiale loeteldud looduseliste objektide

mõnesuguste abstraktsete omaduste käsitelu, nagu levimine ja ühisesinemine? Selles arvamisega on näiteks rootslane *Sten De Geer*.

Viimasel ajal on endine Tartu ja nüüdne Helsingi ülikooli professor *Granö* ikka selgekujulisemalt esinenud arvamisega, et geograafiat ei tee iseseisvaks teaduseks mitte tema meetod, vaid et tal on omaette looduseline objekt, nimelt inimese *aistitav ümbrus*. Laaditeadused uurivad selles ümbruses esinevaid asju, — maapinna vorme, õhunähtusi, taimi, loomi, inimesi — tungivad nende sisse mikrokoobilisse ehitusse ja uurivad nende elutegevust ning arenemist, kuid tähelepanemata jääb see, mida me tõeliselt oma ümber näeme ja aistime, kõigist neist üksikuist asjadest moodustatud kompleks — ümbrus. Selle käsitelu jääb geograafia ülesandeks.

Selle selgitamiseks võib geograafia tarvitada missugust tahes tööviisi. Ainult lõppsiht olgu selge—praegusaegsed aistitavad ümbruskompleksid.

Sellest vaatekohast selgub, mis on n. n. *puhtale geograafiale* abi- ja naabrus-teadused. Kõige pealt endise n. n. üldise maateaduse osad siirduvad abiteaduste valda. Nii — klimatoloogia, okeanograafia, limnoloogia, potamoloogia, taime- ja loomageograafia ning majanduslik ja poliitiline geograafia. Sama tuleb ütelda ka geomorfoloogia kohta, sest maapinnavormid kui niisugused on ka vaid teatud loodusteaduslikke liike, esinedes ümbruses taime- ja loomaliikide kõrval ehk küll mitte nii selgesti piiratud ja individuaalselt. Maapinnavorme seesuguseina käsitav teadus on kahtlemata laaditeadus ja sellega geograafia abiteadus.

Etnograafia suhtes on juba ammu jõutud selgusele, et see on iseseisev, ehk küll oma piiride poolest vähe ebamäärane teadus. Selle saavutused on geograafiale muidugi väga tähtsad, sest n. n. kultuur-ümbruste iseloomu määravad kõige pealt just seal elava rahva erisused ja kultuuriline tase.

Majanduslikku ja poliitilist geograafiat on seni peetud geograafia vastuvaidlematuks osaks. Nii, näiteks, Hettneri järele on maateadusliku kirjelduse eesmäks looduslik ümbrus plus inimese majanduslik ja poliitiline tegevus. Vi-

mase esitamine on aga ühes tehnilise kultuuri arenemisega muutunud nii laialdaseks ja nõuab sedavõrt erinevaid käsitlemisviise, et parem on neid osi arvata iseseisvate abiteaduste valda.

Ajaloolisist teaduseist on geograafial kõige enam kokkupuutumist geoloogiaga. Kui geoloogiat võtta puht ajaloolise teadusena, s. o. välja jätta senistes geoloogia õpperaamatuis sageli esinev geofüüsiline mineraloogilis-petrooloogiline osa, siis jääb ta ülesandeks n. n. *paleogeograafia*, s. o. mineviku ümbruste selgitamine. Geograafial ja geoloogial on nii kummalgi oma erinevad ülesanded, ja tüli võiks tõusta ainult selle üle, kui lähedale ulatab geoloogiline minevik ja kust algab geograafiale kuuluv olevik. See küsimus on aga teisejärguline, ja pole suurem õnnetus, kui mõlemad teadused haaravad pisut üle oma piiride, harrastades nii osalt ühist ala. *Granö* ettepanekul võiks pidada oleviku rajana inimese, või veel parem, inimese tehisvormide ilmumist looduslikku ümbrusesse, kuna maateadus käsitleb just inimese aisti-ümbrust.

Ajalool ja muinasteadusel on kokkupuutumist geograafiaga sedavõrt, kui palju nende käsiteldav vaimlise ümbruse, s. o. kultuuri arenemine on aistitavast ümbrusest. Geograafia omalt poolt tarvitab ajaloolisi ja muinasteaduslikke andmeid aisti-ümbruse selgitamiseks.

Mis puutub praegusaegsesse vaimlisesse ümbrusesse, siis ei ole selle uurimine ja selgitamine mitte geograafia vaid *sotsioloogia* ülesanne, mis töötab ühes sotsiaalsühholoogiaga. Nii on ka uuemaegsed meetodikud sotsioloogia defineerinud: „Die Aufgabe der Soziologie und Sozialpsychologie ist den biologischen Ganzen gegenüber die kulturellen Ganzen in einzelnen Kulturgebilden wie in Kulturgemeinschaften aufzuzeigen“.

Sotsioloogia määraks nii vaimliste ilmenuste põhjal vaimlise ümbruse valdkonnad ja selgitaks nende toimingut ning arenemist, samuti nagu geograafia aistitavate ilmenuste põhjal määrab ja selgitab aisti-ümbruse valdkondi. Kuna mõlemad teadused käsitlevad sama asja, s. o. inimese ümbruse eri pooli ja nende paigalisi vahelduvusi, siis võiksid nad

moodustada üheskoos kõrgemat järku teaduste kompleksi — *antropoökoloogia* ehk *teadusliku kodu-uurimise*. Meie ja soome senine kodu-uurimise töö on olnud ümbruse eri pooli valgustava ainese lihtne registreerimine ja kõrvuseadmine, lõplise teadusliku läbitöötamiseta, kuna vaimlise ümbruse teadus on alles arenemata ja algastmel.

Seni oli kõne geograafiast kui teadusest ja tema suhetest teiste teadustega. Siirdume nüüd geograafia kui kooli õppeaine käsitlemisele.

Kõike, mida teadus uurib ja käsitleb, el ole võimalik ega tarvitse õpetada koolides. Tegelikult elu ja kasvatus nõuded määravad teatud õpetusainese hulga eri teaduste, oskuse ja ka kunsti alalt. See jaguneb õppeaineks, mis ei tarvitse sisuliselt täpselt vastata asjakohaseid teadusi. Nende sisu määrab õpetatava ainese otstarbekohane jaotus eri õppeainete vahel. Teaduslikult matemaatikast on kujunenud kooli matemaatika, või kohasema nimega „*arvutamiseõpetus*“, kuid siia võib kuuluda ka õpetusi teiste teaduste (näiteks füüsika, geofüüsika, astronoomia) või oskuste alalt. Energia- ja aineteaduse aines käsitletakse algastmel ühes anorgaaniliste laaditeadustega (eluta looduse õpetus), kõrgemal astmel osalt iseseisvalt füüsika ja keemia õpetuse näol. Laaditeadusist mineraloogia, petroloogia, botaanika, zooloogia annavad elemente kooli loodusõpetuse jaoks. Kooligeograafia on aga astronoomiast, geofüüsikast, ajaloolisist ja laaditeadusist ning vähemal määral puhtast maateadusest ehk ümbruseteadusest pärit oleva ainese mitmekesine segu. Meie koolide maateaduse õppekava ja tarvitusel olevate õpperaamatute lähem silmitsemine näitab seda otsekohe.

Tuleb küsida, kas on õpetatava ainese seni tarvitatud jaotus erioõppeainete vahel igapidi ja täiesti otstarbekohane, eriti maateaduse suhtes. Kooligeograafia on liig ülekoormatud ainesega, mis ei kuulu teaduslikku geograafiasse. Maateaduse õpetus algab n.n. „matemaatilisse maateadusesse“ kuuluvate mõnesuguste määramiste ja mõõtmistega, millest mõndagi võiks käsitleda edukamalt aritmeetika ja geomeetria õpetuses. Arvutamisesälesannete lahendamisel selguksid õpilastele mit-

medki astronoomilised ja geofüüsikalised küsimused, ilma et neid tarvitseks eriti õpetada maateaduses. Kõrgemal astmel õpetatava kosmograafia võiks täiesti siirda arvutamiseõpetusse.

Õpetuse ilmastikust ja merest võiks eduga siirda füüsikasse, või kui seda erilise õppeainena ei ole, siis loodusõpetusse. Viimasesse peaks kuuluma ka taime- ja loomaühingute ning liikide levimise käsitlelu. Nii langeks maateaduse üldine algosa, või keskkoolide üldine maateadus pea täiesti ära. Ülejäävas regionaalses osas aistitavat ümbrust, s. o. selle ümbruse mõningaid jooni, mille esitamist õpetuses peetakse tegelikult tarvilikuks ja kasulikuks, käsiteldagu puhta maateaduse saavutuste ja nõuete kohaselt. Et inimest ja tema tegevust ning vaimlist ümbrust käsitlevat erilist õppeainet koolis ei ole, siis moodustab siia kuuluv aines kooligeograafia teise elemendi. Kuid ka siitki võiks palju üle anda ajaloolise, kodanikuõpetusele j. t. jättes rohkem ruumi puhtale maateadusele, mis peaks moodustama selgroo maateaduse õpetusele. Nagu prof. Granö ühes oma viimaseist kirjutusist ütleb: „Klassituba ei tohi maateaduse tundidel muutuda „jututoaks“, kus jutustatakse maist ja rahvaist, mis õpetajale meele satub“.

Eelpool esitatud mõtted tahaksin järgmises lauseis lühidalt kokku võtta:

1) Geograafia kui teaduse objekt on inimese aistitav ümbrus.

2) Kõike, mida teadus uurib ja käsitleb, ei ole võimalik ega tarvitse õpetada koolides. Teadustest kujunevad õppeained, mis ei pruugi sisuliselt täpselt vastata asjakohaseid teadusi.

3) Kooligeograafia, samuti kui muude õppeainete sisu, määrab koolis õpetatava ainese otstarbekohane jaotus erioõppeainete vahel.

4) Seni tarvitatud jaotus ei ole täiesti otstarbekohane. Õppeainena olev geograafia on liig ülekoormatud ainesega, mis ei kuulu teaduslikku geograafiasse. Kosmograafia ja üldse matemaatilise geograafia elemendid tuleksid siirda matemaatika õpetusse, ilmastiku ja mere õpetus—füüsikasse, taime ja loomaliikide levimise käsitlelu—loodusõpetusse.

Ühissöögi korraldamine maa koolides.

G. Maurer.

Üheks valusamaks küsimuseks, millega tuleb kokku puutada, lastevanematel ja koolitegelastel iga aasta, on *laste toitmise küsimus koolis*.

See küsimus muutub seda teravamaks, mida suuremat rõhku meie paneme oma laste haridusele, mida kauem meie neid koolitame, mida suuremas ulatuses hakkab maksma Asutava Kogu poolt vastu võetud avalikkude algkoolide seadus.

Selles seaduses on ette nähtud, et lapsed peavad kooli minema 7-me aastaselt ja koolis käima 6 aastat sunduslikus algkoolis ja peale selle veel 2 a. täienduskoolis, kui nad ei ole läinud keskkooli edasi õppima. See tähendab, nad peaksid koolis olema 7—15 eluaastani, see on 8 aastat. Tervelt kaheksa aastat sel ajal, kus lapse keheline ja vaimline arenemine teeb iga aastaga suuri edusamme ja sellepärast ka lapse toitmise küsimus on väga tähtis. Kasvaja algkooliealise lapse organism nõuab toitvat, värskelt valmistatud mitmekesisist toitu, millega last kodus on toidetud. Igaüks teab, et ka kõige kehvemas perekonnas meil vähemalt üks ehk kaks korda päevas sooja toitu valmistatakse ja kuivale toidule veel mingisugust vedelikku juure keedetakse ehk rüübatakse, kuid paljudes, umbes 80—90 %, koolides puudub seegi mitmekesisus koolilaste toitmisel.

Vähemate raskustega puutume siin kokku linna ja alevi koolides, kus laste vanemad kooli läheduses elavad ja lastel võimalik on vähemalt hommikul ja õhtul kodus sooja sööki saada.

Kuid seda tõsisem on laste toitmise küsimus maa koolides ja seda sellepärast, et meil käesoleval ajal, kui ka lähemas tulevikus, selle lahendamiseks kuigi roosilisi väljavaateid ei ole. Esialgul peame leppima niisuguste oludega, nagu nad on meil praegu.

Kui meie tahaksime asja kiirelt ja laiemas ulatuses lahendada, siis oleks vaja ehitada nõnda tihedalt uusi koolimaju, et lapsed võiksid nii lõunal kui ka hommikul ja õhtul kodus süüa, ehk

jälle, et meil oleksid sedavõrt korralikud koolimajad, kus kaugemate laste tarvis peale ühiseluruumide oleksid ka korralikud ühissöögiroomid.

Kuid elu ei tee hüppeid. Parandus võib siia tulla ainult pikkamisi. Kasvab meie rahva arv poole suuremaks, siis on ka võimalus teha koolivõrk poole tihedamaks ja sellega vähendada kooli ja kodu kaugust poole võrra. Kasvab aga meie rahva jõukus siis on ka võimalus uusi ajakohaseid koolimaju kiiremini ehitada.

Seniks ei või meie aga laste toitmise küsimust koolis koguni kõrvale heita, sest teisest küljest on vajadus selle järele saanud koguni suuremaks ja valusamaks, kui ta oli enne sõda.

Enne ilmasõda astusid meie lapsed kooli 10-aastaselt, nüüd aga 8 ja 9-aastaselt. Enne sõda oli meil 3-aastane koolisundus, nüüd aga läheneb iga aastaga meie koolisundus 6-aastasele. Enne sõda oli ka kooli aasta meil lühem ja pooled koolimajad, mis enne mahutasid 3 aasta õpilasi ja ühe õpetaja on nüüd ilma ümberehituseta 4 a. õpilastele ja 2 õpetajale kohandatud, seega palju kitsamad.

Eelpool nimetatud asjaolud on sedavõrt mõõduandvad, et meie väga ja väga tõsiselt peame võtma maa algkooli õpilaste toitmise. Meie ei või hetkekski teda silmist lasta.

On meil olud viletsad, siis seda suurema murega peame katsuma ka nende olude juures asja parandada, ja tõsi on, et ka nende viletsate olude juures võime hea tahtmise ja arusaamise, kihutustöö ja organiseerimise abil mitu korda paremaid tagajärgi saavutada, kui see meil praegu on.

Missugused on meil praegu maa koolides toitmise tingimused?

Paremates tingimustes on need lapsed, kes elavad koolimaja läheduses, kellel on võimalik õoesti kodus olla, hommikul ja õhtul vähemalt kodus süüa. Hommikuse ja õhtuse söögivahe jääb küll liig pikaks, 8—10 ja rohkem

tundi, mida püütakse lühendada ligi-võetud, harilikult kuiva, toiduga. Nõnda näeme, et ka kooli läheduses elavail lastel toitmise tingimused on halvemad, kui kodus harilikult.

„Haridus Eestis“ andmete järele elavad 50 % maa koolilastest sedavõrt kaugel koolimajust, et nad on sunnitud ka ööseks koolimajja jääma. Terve pikk nädal tuleb üle elada kuiva leiva peal. Hea on veel, kelle kodu on 2—5 kl. kaugusel ja selle tõttu võimalik üks ehk kaks korda nädalas hea ilmadega ööseks koju jooksta.

Kui need lapsed, kelle kodu asub üle viie kilomeetri koolimajast eemal, ja neid on meil rahvalugemise andmete järele tervelt 10 %, on sunnitud kõigi kooli aja terved nädalad koolis elama, halva teede ja ilmadega aga ka paar nädalat järjestikku. Ja kõigi selle aja-jooksul toidetakse ennast kuiva leiva, hangunud sealiha ja rasvaga ja kuivaksläinud võiga. Siin on ka mõnesuguseid erandeid, kuid rõhuv enamus on ikka kuiva leiva peal.

Nõnda on koguni ekslik arvamine, nagu oleks maal koolilastel toitmise tingimused paremad kui linnas.

Siin näeme alati — sügisel tuuakse kooli prisked ja terved lapsed, kuid kevadel lahkuvad nad koolist kahvatuna ja tihti haigeina. Ja kui neil puuduks suvel vaba õhk, ei saaks nad 4 kuud vabalt looduses viibida, siis annaks talvine halb toitmine ennast palju valusamini tunda.

Kui palju on siia ühissöögi korraldamise läbi parandusi toodud, selle kohta puudub selgem ülevaade. Näitena võiks siin tuua Pärnu maakonna, kus 111 algkoolist ainult mõnes üksikus on läbi viidud ühissöögi korraldus ja ainult kahes koolis enamvähem eeskujulikult. Võib olla, et teistes maakondades on lugu selle poolest parem, kuid mõnede tähtsamate tingimuste poolest, nagu söögivalmistamise ruumide poolest, on Pärnumaa koolid teiste maakondade seas esimeste hulgas, nõnda et vaevalt teisteski maakondades ühissöögi korraldus paremini ja suuremal määral läbi on viidud kui Pärnumaal. On aga nii, siis on siin veel õieti palju teha.

Miks on meil ühissöögi korraldus nii visalt edenenud, selleks on muidugi omad kaaluvad põhjused.

Ruumid.

Üldse meie algkooli hoonete viletsuse juures on eriliselt puudulikud veel kooli kõrvalruumid: laste magamistoad, riiehoiuruumid, lasteköögid, söögitoad jne. Ühissöögi korraldamisel puutumegi eestkätt kokku lasteköövide, söögitudade, toidukambrite ja teiste ühiseluruumidega.

„Haridus Eestis“ andmete järele on kõige suurem toiduvalmistamise võimalus Pärnumaa algkoolides ja sealgi kõigest 83 % koolidest. Teistes maakondades langeb aga see % koguni madalale, kuni alla 10 %. Keskmiselt on aga söögivalmistamise võimaluste all siin mõeldud vist ainult söögikeetmise kohta, lastekööki, mis harilikult peale selle veel on riiehoiuruumiks, pesemisruumiks jne. Samast raamatust leidsime aga, et ühiseluruumid on ainult 31 % koolidest. Siin on muidugi mõeldud peaaesjalikult magamistube üht poisetele ja teist tüdrukuile. See selgub ka sellest, kui vaatame, mitmest toast need ühiseluruumid koosnevad, suur % on neist just 2-toalisi (60 %). Söögi-toast võib jutt olla ainult niisuguste koolide juures, kus on vähemalt 4 ehk rohkem ühiselutuba, kuid niisuguseid koolimaju on meil kõigest 2 %. Sellest selgub, et enam-vähem korralikke ühissööke võiks meil korraldada umbes 2 % koolidest. Kuna kooliealistest lastest elab meie maakondades keskmiselt 50 % sarnases kauguses koolimajadest, et vajavad öökortereid ja sellega ka tingimata paremat toitmist. Nõnda, et siin on mitte ükski ühissöögi korraldamises, vaid terves meie algkooli küsimuses üks väga tõsine takistus, mis muutub seda tõsisemaks, mida nooremalt meie lapsed kooli lähevad ja mida kauem nad koolis käivad.

Lastevanemad.

Terve ühissöögi korraldus, ükskõik missugusel viisil, oleneb sellest, kas suudetakse lastevanemaid selle poole võita või mitte. Olgu teil eeskujulik koolimaja ja muud head tingimused,

on aga lastevanemad selle asjale vastu, siis on arusaadav et sellest ei tule midagi välja. Põhjused, miks lastevanemad sagedasti on ühissöögi korraldamise vastu, on õieti mitmekesised.

Esimesena nimetaksin umbusaldust, mis on iga uue asja vastu, kas ta aga kasulik on? ja kas ta ka hästi läheb? Kas ei ole sellest kellegil teisel rohkem kasu kui minul?

Teine väga kaaluv põhjus on aastasadade jooksul eestlasele sissekasvanud leivakotiga teol käimise kord. Aastasajad on esivanemad nädalate kaupa ainult leivakoti peal elades teol käinud, see on kõigile tuhandeks pähe selge ja sula, ei tulda selle peale, et kodust väljaspool elades võiks olla ka mõni teistsugune toitmisviis. Kui enne võidi, miks siis nüüd ei võida nõnda elada!

Kolmandaks, ei ole lastevanemad harjunud ühe korraga palju välja andma. Kui ta näiteks, oma koolikäiva lapse toitmiseks kulutab ühe kuu jooksul, ütleme, 15 naela sealiha, siis ei räägita selle kohta midagi. Paluge aga teda ühissöögi tarvis terve kuu jaoks sama osa s. o. 15 n. liha ära tuua, siis paistab see temale liig palju olevat. „Ei tea aga, kuhu nad selle liha panevad!“

Siis kartus, et teiste lapsed ehk söövad rohkem, kuid toovad samapalju. Ehk jälle, mina viin head liha ja häid kartuleid, aga teine toob halvemaid, ja minu laps peab neid tema halbu kartuleid või liha sööma.

Tihti minnakse isegi nõnda väiklaseks, et ühissöögist ülejäanud solgi järele päritakse ja kadedust tuntakse. „Küll koolijuhataja nüüd omale sigu nuumab“ jne. jne.

Need on takistused millest ühissööki organiseerija peab oskama üle saada. Sellepärast on ühissöögi korraldamisel peale muu veel väga suur tähtsus sellel, kuidas selle organiseerimistööd korraldatakse, et lastevanemad selleks tingimata kaasa kistakse.

Õpetajad.

Ühissöögi korraldamine ei ole kerge töö. Nagu eelpool nägime, tuleb siin niisuguseid raskusi ette, mis küll pealtnäha on väga tühised ja isegi väiklased, kuid mis võivad saada õpetaja

vilumatuse juures tervele korraldusele saatuslikuks. Meil on väga palju noori õpetajaid, kes küll igat asja ja iseäranis uut asja hooga peale hakkavad, kuid kellel puudub püsivus väikeste raskustega võitlemiseks ja kellel ei ole ka lastevanemate silmis seda autoriteetlikust, mis ei luba neid niisuguste väiklustega ette tulla.

Siis on veel mõned üksikud õpetajad, kes oma arvamise järele poliitilise ilmavaate poolest on ühissöögi korraldamise vastu. See õpetavat meie lapsi juba väiksest-peast kodanlaseks, kellel teenija (söögitegija) ees ja taga olgu. See õpetavat neid muretult elama, see eraldavat rikkaid vaestest jne.

Ühissöögi korraldamise võimalused.

Kõiki neid eelpool nimetatud raskusi arvesse võttes paistab nagu, et meil maa algkoolides ühissöögi korraldamine praeguste tingimuste juures võimata on läbi viia.

Kuid siin on ka üks hõlbustus, mis ühissöögi korraldamist kergendab ja mida enne sõda ei olnud. Nimelt, avalikkude algkoolide seadus nõuab, et iga kooli juures peab olema kooliteenija.

Sama kooliteenija võib ka ühissöögi valmistajaks olla, nõnda et selles küsimuses ülepääsemata raskusi ei ole. On ainult tarvis järelandmatalt läbi viia, et igal koolil oleks teenija. Teiseks on ka lastevanemad koolialiste laste nooruse tõttu, mis võib langeda kuni 7 eluaastani, tõsisemalt sunnitud juba selle üle järele mõtlema, kuidas oma lapse toitmist paremini korraldada ja kui temal siin veel teed näidatakse, siis võib ka lapsevanema poolt palju kergemini leida järeleandmist ja kaasatulemist.

Kuid need ülesloetud paremused on ikkagi sedavõrt pisukesed, võrreldes muude raskustega, iseäranis ruumide kitsikusega, et nende peale kuigi suuri lootusi ei või panna eeskujuliku ühissöögi korraldamiseks suuremas ulatuses teatud reeglite järele.

Siin tuleb ikkagi igas üksikus koolis oma oludega rehkendada ja vastavalt neile oludele ka ühissööki korraldada laiemas ehk kitsamas ulatuses ja korraldada ainult seda, mis annaks rahuldavaid tagajärgi kuigi väikeses mas-

staabis, kuid siiski edasipüüdu õhutaks ja ergutaks, aga mitte vastuoks.

Sellepärast loen üles üksikud ühissöögi korraldamise võimalused.

Teekeetmine.

Ühine teekeetmine on võimalik läbi viia pea igasugustes tingimustes ja iga meie maa algkooli juures. Vaja on siin õieti keedu kohta, keetjat, pada, vett, teed ja suhkrut. Keedu koht on harilikult igas koolimajas, kui mitte laste tarvis eraldi; siis õpetajal või kooliteenijal ikkagi. Vee keema ajada võib kooliteenija või lapsed ise, paja ostab vald või lapsed panevad raha kokku, teed lähed sedavõrt vähe, et selle ostmiseks lastevanemad kulu suureks ei pane, suhkru ja jooginõud toob igaüks ise kaasa ja vett on ikkagi igas koolimajas. On laste seas kehu kes teed või suhkrut ei suuda osta, siis võib selleks tarvitada kehvemate õpilaste toetust. Nõnda, et teejoomine igale on võimalik ja kättesaadav ja ta ei peaks puuduma ühestki koolist. Kui muud suuremat korraldust ei suudeta läbi viia, siis on teekeetmine ikkagi võimalik.

Kohvikeetmine.

Kohvikeetmine on juba tülikam. Kohv on ise kallim, vajab piima; piim võib aga kergesti hapuks minna jne. Kuid on üksikuid koole, kus on korraldatud ühine kohvikeetmine. Kusagil koolis kinkis koolist huvitatud kirikuõpetaja iga aasta koolile mitu puuda tammetõru kohvi, nõnda et lastel oli terve talv prii kohv. Suhkrut, piima või koort tõi igaüks ise kodust. Kuid joodi ka mustalt ja vihalt.

Kohalisi tingimusi arvesse võttes on ühine kohvikeetmine mitmel pool läbi viidav.

Ühiselt piimatoomine.

Lepitakse omavahel kokku, et iga lapse kohta päevas vaja nii ja nii palju rõõska või haput piima. Sama määratakse ka toobi hind kindlaks. Koolijuhataja annab aegsasti teada, kelle kord tuua tuleb.

Igal nädalal märgitakse üles, kui palju keski piima toonud ja kui palju on keski laps ühissöögist osa võtnud.

On keegi pooleaasta või aasta jooksul toonud vähem, kui ta tooma pidi, siis tuleb puuduv osa rahas tasuda, kuna teine, kes rohkem on toonud, selle eest raha tagasi saab.

Siin tuleb selle järele valvata, et mitte rõõska piima pähe ei toodaks kooritud piima, sama ka seda, et piima hind vastaks kohalikule turuhinnale. Kui ta madalam on, siis võib kergesti juhtuda, et kõik püüavad rahaga tasuda, sama on talvel siis mõnel pool üldse raske piima saada.

Ühine kartulikeetmine.

Ühine kartulikeetmine on igal pool sama läbiviidav, kui ühine teekeetmine. On ainult pada ja kartuleid vaja. Viimaseid toovad lastevanemad kodust heameelega. Kuid siin võib nurinat tekitada see, et üks ütleb: „Meil on sinised kartulid ja kangesti tahedad, teil on aga punased ja vesised, ja kolmandad koguni valged, meie inimesed aga punaseid ja valgeid ei söö.“

Nõutakse lahus keetmist, et igaüks omad kartulid kätte saaks. Siis panakse kartulid enne keema panemist väikesesse võrgust kotikesesse ja seotakse jälle mingisugune märk, et igaüks omad pärast keetmist ära tunneks ja ikka omad kartulid kätte saaks.

Kui muul viisil kokku ei lepita, siis olgu see viimane tee, kuid igatahes ikka parem, kui koguni ilma kartuliteta. Paha lugu on siin see, et kõik kartulid ühe korraga pehmeks ei kee, kui nad igaüks ise sorti on, siis võivad lapsed endid oma võrgu püüdmisel ära põletada jne.

Lihtsam viis on siin aga see, nagu ta mitmel pool tarvitusele on võetud, et lastevanemad toovad kordamööda vaka ehk kaks kartuleid. Lapsed söövad igaüks nõnda palju, kui keski tahab. On see vakk otsas, toob teine lapsevanem jälle.

Üldse peab siin lastevanemaid juba enne ühissöögi algust katsuma nõnda kaugele viia, et nad aru saaksid, et iga kartuli ehk kartuli koore pärast tagantjärele tüliküsimust ei tehtaks.

Et nad kodus lapsi teiste toitu põlgama ei õpetaks ja lastele ei sugereeriks, et kui kodus on sinised kartulid, siis

naabri talust toodud valged kartulid tema lapsele süüa ei kõlba.

Ehk jälle ei teeks suurt tülüküsimust sellest, kas üks laps sööb rohkem ja teine vähem. Kartul on sedavõrt odav toit, et see kedagit vaeseks ega rikkaks ei tee, kui tema laps sööb teiste lastest ühe ehk kaks kartulit rohkem või vähem.

Kartuli peale pandav või ehk muu olgu aga igal eraldi omaette.

Ühissöögist osavõtjate päevad tulevad üles märkida, et nurinat ära hoida; sama ka arve pidada kartulite toojate kohta.

Ühine supikeetmine

on juba keerulisem ja raskem; ja teda läbi viia võib õieti mitmel viisil.

Lihtsam ja kõige kergemini kättesaadav viis oleks:

Ühissööki tarvitajate laste vanemate koosolek määrab kindlaks missuguseid suppe keeta — kartuli, herne, tangu, kapsa jne. jne.; mitu korda piima ja mitu korda liha suppi, ühtlasi ka kui palju iga lapse kohta liha ehk piima supisse panna ja missugust liha (sea, looma, lamba, vasika jne.).

Sama määratakse ette kindlaks iga toiduaine hind — kartuli vakk nii palju, herne ja tangu toop nii palju jne., hinnad olgu võrdsed lähema turuhinnaga.

Toiduainete toomise aeg määratakse kas esmaspäeva, laupäeva või mõne teise nädala päeva peale kindlaks.

Toiduainete vastuvõtjaks määratakse kas ühissöögi juhataja ühes lastevanemate esindajaga või jälle ainult lastevanemate poolt valitud isikud.

Toiduainete toomise järjekorrast teatakse juba nädal aega ette.

Siin tuleb selle järele valvata, et toiduainete hindade määramisel mõne aine hind kohalikust turuhinnast kõrgem ja teise aine hind palju madalam ei määrataks. Vastasel korral tuuakse üht ainet rohkem kui tarvis, kuna teist õige raske on saada.

Kui aga lastevanemad õieti väiklased on ja kardavad, et teiste toodud liha ehk palju halvem on, kui tema oma, kus kardetakse, et teise laps saab ehk aga suurema ja parema lihatüki, kui tema laps, seal olen näinud tarvitavat järgmist supikeetmise viisi.

Tangud ja herved pannakse supisse nagu eelpool nimetatud, kuid liha annab iga laps oma ette ise. Kõik need tükikesed aetakse järjekorras traadi ehk niidi või nõõri sisse ja pannakse siis keema. Kui nad keenud on, siis võetakse jälle järjekorras välja ja antakse igale nimepidi oma pandud tükikene tagasi.

Niisugune viis on aga lõpmata tülikas. Ühe liha keeb rutem pehmeks, teisel on veel toores, kuna kolmandal juba tükikesteks on lagunenu; ühel on soolane liha, teisel mage, kolmandal suitsetatud jne. Nõnda et siin väga kergesti mitmesugused nurinad võivad tekkida.

Kuid siiski on ta parem, kui kuiva leiva peal elamine. Samasugune kord võiks ka maksta mitmesuguste putrude ketemisel.

Ühissöögi nõud ja mööbel.

Kõige otstarbekohasem on muidugi, kui kõik ühissöögis tarvisminevad nõud ja mööbli muretseks kooli ülevalpidaja vallavalitsus. Ja seda tuleb nõuda nõnda palju kui see võimalik. Ei ole aga kooli ülevalpidajal võimalik siin vastu tulla, siis ei pea see veel tähendama, et ühissöök peaks ära jääma. Tähtsamad asjad nagu pajad, lauad, pingid, suured kausid ja vaagnad, kulbid jne. muretsetakse ühiselt, kuna vähemad nõud, nagu: taldrekud, tassid, noad, kahvlid, lusikad jne. toob iga laps kodus ehk jälle laenatakse kusagilt.

Arvepidamine.

Ühissöögi korraldamise juures on arvepidamine väga tähtis. Arvepidamine peab olema nii korraldatud, et ühissöögi juhatajal alati võimalik oleks igale ühissöögist osavõtjale öelda, kui palju on tema ühissöögiks toitu ehk raha toonud ja palju on tema ühissöögist osa võtnud. Palju jääb temal arvetegemise päeval ühissöögitelt saada ehk ühissöögitelt tasuda, et üldse selge pilt saada ühissöögi kasust.

Arvepidamise viis oleneb sellest, kui suures ulatuses on ühissöök korraldatud ja missugusel teel muretsetakse toiduaineid, kas tuuakse laste poolt, ostetakse ühissöögi korralduse poolt ehk muretsetakse sel ja teisel teel.

Uldine arvepidamine ja selle järelvalve olgu ikka ühissöögi juhataja käes, sest siin ongi see õrn koht, mis laste ja lastevanemate juures väga sagedasti arusaamatusi tekitab.

Mitmed ühissöögi juhatajad kasutavad ka arvepidamisel õpilaste kaasabi või annavad arvepidamise üksikud harud, nagu päevade märkimise jne. või jälle terve arvepidamise õpilaste hoolde. Hea külg on siin see, et õpilased õpivad tegeliku eluga kokku puutuma, väga halb on aga see, kui selle tagajärjel mõni viga juhtub, mis halvasti võib mõjuda terve ühissöögi korralduse peale. Kui ühissöögi arvepidamine on õpilase käes, siis on arvepidamise järelvalve õpetaja poolt siiski tingimata tarvilik.

Ühissöögi juhataja katsugu võimalikult sagedasti nii ühissöögist osavõtjaid lapsi kui ka nende vanemaid ühissöögi seisukorra ja tagajärgedega tutvustada, sellega pääseb nii mitmestki arusaamatusest.

Ühissöögi juhatamine ja teenimine.

Siin on õieti mitmesugused võimalused: kas võtab koolijuhataja, või keegi õpetajaist tervelt ühissöögi korralduse oma peale, või moodustatakse selleks lastevanematest mõneliikmeline komisjon, või antakse terve korraldus kooliteenija hooleks, või on suuremad õpilased, valitakse nendest kolmeliikmeline juhatus, sama arvuline revisjonkomisjon jne. Ehk jälle tõmmatakse kõik need tegurid kaasa, koolijuhataja või õpetaja on ühissöögi juhataja, teenija ühes juhatajaga või lastevanemate esindajaga toiduainete vastuvõtja ja juhataja ühes lastega ühissöögi arvepidaja.

Kõik oleneb sellest, kui suurel viisil ja laias ulatuses on ühissöök läbi viidud ja missugused tingimused.

On üksikuid koole, kus ühissöögi teenijaks on eraldi üks ehk koguni kaks teenijat palgatud, kuid suuremas enamuses on kooliteenija ka ühtlasi ühissöögi teenijaks. Ei suuda tema üksi tööga valmis saada, siis aitavad teda lapsed kordamööda (kartuleid koorida, nõusid pesta, lauda katta, puid saagida ja lõhkuda jne.) ehk, lastevanemad käivad kordamööda abiks puid lõhkumas, põrandaid pesemas jne.

On kooliteenija ka ühtlasi ühissöögi teenijaks, siis makstakse temale ühissöögist osavõtjate laste vanemate poolt harilikult eraldi tasu, kas rahas või natuuras või selles ja teises. Natuuras tasumaksmine on lastevanematele harilikult vastuvõetavam ja teenijale ka kasulik. Lapsevanem annab palju parema meelega ennem naela ehk kaks villu, kui mõnikümmend marka rahas. Peale selle saab teenija muidugi ühissöögist prii söögi. Suurema korralduse juures makstakse harilikult ka ühissöögi juhatajale tasu, sama rahas või natuuras, mõni nael liha ehk võid. Kõigi kohta tuleb aga juba algul kindlad seisukohad võtta ja kõigist igat osavõtjat informeerida, et arusaamatusi ära hoida.

Üksikute ühissöökkide kirjeldused.

1.

J. algkoolis võtavad ühissöögist osa 42 last. Hommikul on tee või kohv ja soovijatele küpsetatud liha nende eneste kotist. Õhtutel on ühine supp. Liha supisse panevad lapsed igaüks oma tarvis, harilikult korra järele kahes vahetuses. Tangud, hernerid või kartulid toovad aga lapsed korra järele — üks kõigi tarvis terve õhtusöögi jaoks. Igal lapsel tuleb aasta jooksul tuua 4 korda kas 3 toopi herneid või tangu ehk pool vakka kartuleid. Ühist lõunat ei saa enne korraldada, kui maja juure ehitatakse, sest praegu on söögituba ka klassiks ja poistel peale selle veel magamistoaks.

Kooliteenija saab söögi valmistamise eest iga koolitöö nädala kohta 8 naela leiba, 4 n. liha 1 toobi tangu või herneid ja ½ matti kartuleid, mida jõukamad lapsed kordamööda toovad.

2.

Ühissöögi osaliseks on kõik internaadis olevad õpilased ja ka teistest mõned. Kõigile keedetakse kartuleid — igal omas määris ja teed kaks korda päevas. Lõunaks on piima või värskeliha supp, liha ½ n. igale. Piimasupi toop tuleb osavõtjal maksma 7—8 ja lihasupi toop 11—12 mk. (s. o. 1922 a.) Rõugu aasta eest läheb igal talituse eest kuludeks 70—80 mk.

Ühiseks lõunaks tarvisminevad toiduained toob üks ühissöögist osavõtjaist kas korraga või ajal, mil see tale või malik. Et kõiki õpilasi kaasa tõmmata, tuli silmas pidada odavust.

3.

Õppurkond moodustab toitlusühingu, kes valib oma seast juhatuse (esimees, kirjatoimetaja, kassahoidja, aidamehe ja nende abid) ja kolmeliikmelise revisjonkomisjoni. Juhatus ostab toiduaineid lähemalt turult. Söögilolijad võivad ka toiduaineid kodust tuua. Kõik arvatakse raha peale. Juhatus peab täielist arvepidamist. Jga kuu lõpul võetakse arved kokku ja jagatakse toitluspäevade peale. Köögi inventaar on algul õppurkonna poolt ostetud ja jääb ühisköögi omaks. Iga aasta täiendatakse teda. Toidud valmistab selleks palgatud kokk. Ühing maksab temale 2500 mk. kuus peale selle prii korter, küte, valgustus ja ülevahtamine. Temal abiks käivad iga päev 2 õpilast, kes aitavad vett pumbata ja puid lõhkuda. Süüakse 3 korda päevas. Hommikul kakao ehk kohv, lõunal kaks sööki, õhtuti mingisugune soe söök ja tee. Igal õppuril on või ja suhkur isiklik. Ühingu juhatuse tegevuse ja köögi korralduse üle valvab kooli juhatuse.

Toitluspäev maksis 1924 a. jaanuaris 47 m., veebruaris 47,5 m, märtsis 48,7 m.

Kooli poolt saab ühissöök 12 sld. puid aastas. Pealeselletarvis minevad ostabise.

4.

Sügisel, kooli algul, annavad lastevanemad teada, kes lastest ööseks koolimajja jääjaist soovivad ühissöögil. Järgmiseks esmaspäevaks lastakse juba toiduaineid kokku tuua, et ühissöök võiks korrald algada. Ühissöögi esimesel päeval korraldatakse harilikult ka söögist osavõtjate laste vanemate koosolek. Tähendatud koosolekul määratakse kokkuleppeteel kindlaks ühissöögi teenija kohused ja palk, missuguseid toiduaineid tuleb muretseda, toiduainete hinnad, jne. (Ühissöögi teenija on J-s ühtlasi ka kooliteenija).

Palgaks määrati 1923/24 õ.-a. 50 m. iga osavõtva lapse pealt rahas ja 1/4 kuni 1/2 n. villu. Peale selle kahe inimese ülespidamine ühissöögi kestusel (teenija ise ja ta 9-aastane laps.).

Toiduained hinnatakse vastavalt kohalikkudele turuhindadele.

Toiduained olid 1923/24 õ.-a. järgmiselt hinnatud:

Leib	6 mrk. nael.
Sealiha	40 " "
Pekk	45 " "
Lambaliha	20 " "
Loomaliha	12 " "
Nisujahu	10 " "
Nisupüül	12 " "
Odratangud	10 " "
Kruubid	12 " "
Herned	10 " "
Kartulid	60 " puud.
Kapsad	80 " "
Röösk piim	15 " toop.

Või ja suhkur peab olema igalühel eraldi. Lapsed peavad teadma, missuguseid toiduaineid on sel ja sel ajal kellegi kodust saada, sest igakord ei saa ju lastevanematega läbi rääkida.

Sellel koosolekul valitakse ka ühissöögi juhataja. J-s on juhatajaks ikkagi koolijuhataja olnud, ta on juba rohkem asja kursis.

Toodud toiduained võtab vastu ühissöögi teenija ühes juhatajaga. Iga ainet kaalutakse, muidu tuleb kelmusi ette. Iseäranis palju väärnähtusi juhtub piimaga: püütakse tuua mahakoorigitud piima. Peab sellepärast alati proovima: piim üksikutesse nõudes eraldi.

Teenija märgib toodud ained sellekohasesse vihikusse. Nädala lõpul võtab juhataja nim. vihiku, märgib toodud ained vastavas raamatusse ja kahele tabelile ning annab laupäeval igale toiduaine toojale vastava kviitungi, et kindlasti teada oleks, mis toodud ja mis vastu võetud. Kui on kusagil viga juhtunud, siis saab selle kiires korras järgmisel esmaspäeval õiendada.

Raamatu vorm.

Annusfer Johannes.

Kuupäev	Kviit. nr. ja kviit. nr.	Ained	Hind Mk.
22 X.	l. 22	4 toopi piima	60.—
22 X.	l. 32	62 n. leiba	372.—
" "	" "	6 p. kartul.	360.—

Iga osavõtja jaoks on tähendatud raamatus üks leht.

I tabeli vorm.

Nr.	Nimi	Leiba	Sea-liha	Pekki	Lamba-liha	Looma-liha	Tangu	Kruupe
1	Annusfer	62.63	23 $\frac{1}{2}$	33	—	—	10	—
2	Jaakson	63.60	31	—	12	—	—	15

Sellele tabelile märgitakse toodud ained, et oleks võimalik saada silmapilkne ülevaade, missugusel osavõtjal on teatavaid aineid rohkem ehk vähem toodud (Tabeli suurus — 1 poogen.).

II tabeli vorm.

Nr.	Nimi	I näd.	II	III	IV	Jne.
1	Annusfer Joh.	60	859	859	919	
2	Jaakson Aug.	—	582	732	732	

Selle tabeli järele on otsekohe võimalik näha, kes peaks tooma järgmisel nädalal toiduaineid. Eelmine tabel näitab, missuguseid aineid peab tooma. Kolmandale tabelile märgitakse päevad.

III tabeli vorm.

Nr.	Nimi	1 näd.	II	III	IV	Jne.
1	Annusfer	6	12	18	24	
2	Jaakson	5	11	17	23	

Seda tabelit peab harilikult keegi õpilane. Olen katset teinud tervet arvepidamist õpilaste hoolde usaldada, kuid siis tuleb alatasa revideerida ja võib kergesti mõni viga jääda, mis lõpuks õige raske parandada.

Ümbes igas kuus tuleb teha üldine kokkuvõte, kui palju läheb päevane söök maksma, et selle järele reguleerida toidu valmistamist ja väljaandmist.

Söögikord on järgmine:

Hommikul kell 7 kohv piimaga. Kell 12 — suurel vaheajal — kruus piima, või tükikene liha. Kell 2 lõuna. Lõunasöögil on harilikult üks toit. Võimalikult vahelduv: üks päev piima teine — lihatoit. Kell 4 jälle vahepala, enamasti

lõunasest ülejäägist. Õhtuks tee. Paar, kolm korda nädalas õhtul ka kõvemat toitu. Õhtusöök kell 8. Söögiajad on kindlal korral, punktipealsed. Toit ootab alati lapsi. Toitu antakse niipalju, kui keegi tahab — normi pole. Ainult liha saab jaopärast. Kõik töö on teenija käes. Kuigi igapäev üle 50-ne õpilasele vaja toitu teha, saab hoolas teenija sellega aegsasti valmis, nii et aega jätkub koolimaja kütmiseks ja põrandate pühkimiseks. Puude saagimine ja lõhkumine on suuremate poiste mure, missuguseks tööks nad endid ise kohustavad. Laua juures teenivad vanemad tüdrukud. Leiva toomise kord antakse juba nädal aega ette teada, et aega teha oleks.

Igal ühissöögilasel on enda nõud. Need antakse sügisel, märkidega varustatult, teenija kätte, kes neid siis kevadel jälle välja annab. Katkiläinud nõud makstakse ühissöögi kassast kahjusajale välja. On aga mõni nõu hooletuse läbi hävinenud, kannab kahjud süüdlane. Igaüks peab aastas vähemalt $\frac{1}{2}$ n. seepi ia ühe käterätiku tooma. Viimaseid tarvitatakse nõude kuivatamiseks. Käterätikud peseb teenija, milleks ka seepi kulub. Käterätikud antakse kevadel jälle tagasi. Toidu keetmise juures tarvitaminevad nõud on ajajooksul muretsetud ja on kooli omad.

Sarnane ühissöök tuleb võrdlemisi õige odav. Kõigest 25 mrk. 10 penni päev. Kui siia juure arvata veel teenija palk, kantslei kulud, uute nõude muretsemine jne., siis 26 mrk. 85 penni.

Kas ühissöök korraldada ja kui suurel määral?

Esimese küsimuse peale kahte vastust ei või olla. Siin on ainult üks vastus — meie korraldame igas maa koolis ühissöögi. Kaalumise alla võib tulla ainult see, kui suurel määral ühissöök korraldada. Üldist reeglit siin ei saa anda, siin tuleb kohalisi olusid arvestada. Ühes kohas on ruumid kitsad, teises ei ole lastevanemad vastu tulelikud ja kolmandas ei ole organiseerimisvõimelist õpetajat jne.

Kuid üks on kindel — ei suuda meie ühissööki nõnda korraldada, et laps sealt 4 või 5 korda päevas süüa

saaks, siis korraldame niisuguse, kus laps saab 3 ehk 2 korda päevas süüa. Ei ole aga 2 korda läbiviidav, siis üks kord vähemalt ja kui siingi peaksid üle-pääsemata raskused ees olema, siis teeketmise võimalus on meil ikka. Siis

keedame juba teed ja mitte üksi neile lastele, kes ööseti koolimajas magavad, vaid ka neile, kes ööseti koju käivad, kuid lõunal koolis kuiva leiba söövad.

Terves kehas asub terve vaim, kuid terve keha nõuab korralikku toitmist.

Kehaliste harjutuste mõju inimese kehale.

Sportõpetaja Aleks. Kalamees.

Kehaliste harjutuste all mõistame kõiki sarnaseid kehaliisi harjutusi, mis kaasa aitavad keha täiendamiseks ja tema teguvõimsuse tõstmiseks. Neid kehaliisi harjutusi on lõpmata hulk ning nad on koondatud osalt süsteemidesse ehk uuemal ajal jälle tuntud üksikharjutustena. Et neid kehaliisi harjutusi palju, siis on ka nende füsioloogiline mõju mitmekesine.

Iga kehaliise harjutuse juures on eestkätt tegevad lihased; sellepärast on ka silmatorkav nende arenemine kogu ja jõu poolest. Kuid mitte alati ei ole otsekohene lihastöö tagajärg lihaste massi suurenemine, vaid tihti mõjub sportlik töö ka teistele kehalistele organidele. Nendest on nimetada mõju südamele, kopsudele, närvidel (ajudele), luudele jne. See mõju oleneb kehaliiste harjutuste iseloomust, millise meie harjutustele anname ehk millist nõuab vastav sportala. Sellepärast võime rääkida *jõuharjutustest*, mis arendavad eestkätt just jõudu; need oleksid: tõstmine, maadlemine või mõned muud üksikute lihasgruppide jõuharjutused. Vastandiks jõuharjutustele on *osavusharjutused*. Siin ei ole eestkätt tähtis mitte lihasjõu arendamine, vaid siin tuleb esiplaanile lihaste *koordinatsioon*. Koordinatsiooniks nimetame hulga lihas- (närvi-) gruppide ladusat koostöötamist korraga. Koordinatsiooniharjutused on kehaliiste harjutuste kompleksis väga suure tähtsusega, eriti noorsoo harrastatavas spordis. Edasi võiksime nimetada *kiirusharjutusi*. Need oleksid, mis võimalikult kiirelt täidetakse või kus teatava lühikese ajaga teatav maa ära jookstakse. Siia kuuluvad kiire iseloomuga harjutused, äkilised reaktsioonharjutused ning lühikesemaa jooksud. Kiirusharjutustel on noorsoo kehalises

kasvatuses eriti tähtis koht. Kiirusharjutustele vastandiks on *kestvusharjutused*. Kui üht harjutust kehvalt toimitakse, siis kujuneb ta kehvusharjutuseks. Samuti on igasugused pikamaajooksud kehvusharjutused.

1. Kehaliste harjutuste mõju lihastele.

Esimene peaeffekt kehaliiste harjutuste juures on alati väline. Ja peabki olema. See väline efekt on sügavalt seotud sisemise, hingelise efektiga. Kui kehalises harjutuses puudub väline efekt, siis ei saa olla ka sisemist efekti. Vähemalt sügavat inimese hingeelule, karakterile, intelligentsile mõjuvat efekti. Need välised ja sisemised efektid on üksteisega nii ligidalt seotud, et kui ühest räägime, siis tuleb ka alati teist külge arvesse võtta.

Esimene ilmutus kehaliiste harjutuste juures on ikka ja alati harjutuste otsekohene mõju inimese kehale. Ainult mõjuga kehale saavutame ka hingelise mõju: hingelise kasvatuse, harmoonia mõlematele pooltele. See mõju kehale on väga mitmekesine; ta oleneb sellest, millised on harjutused, missuguse karakteriga need täidetakse ja missuguses vanaduses õpilased võtavad neist osa. Harjutused mõjuvad lihastele, luudele ning mitmesugustele sisemistele organidele. Eelpool loeme need üksikasjalisemalt.

Harjutuste mitmesugusest karakterist on tingitud ka nende mitmekesine mõju lihastele. Lihased võivad talle antud töö karakteri järele mitmeviisiliselt koheneda, kas välise vormi mõttes, mille ta omandab ehk lihast sisemiselt arendavas teguvõimsuses suunas.

Esimese tagajärjena järjekindlalt toimitud harjutuste järele võime konstateerida lihase jõu ja teguvõimsuse

suurenemist. Ja see esimene avaldub lihasmassi rohkenemise näol, lihas on läinud läbilõikes jämedamaks. Lihas, mille üksikud kiud omas läbilõikes (ristipidi) on võtnud juure, on suurenenud oma jõu suhtes. See tuleb iseäranis nähtavale raskejõustiku harjutuste juures, nagu tõstmises, maadluses, poksis ja osalt ka riistvõimlemise jõuharjutuste juures. Puhtal kujul toonitatud jõuharjutused raskejõustikus viivad lihase ainult puhtjõu arenemisele, kuna ainult jõuharjutustega töötav lihase teguvõimsus areneb võrdlemisi vähemal määral.

Lihase, mis on suurelt arenenud jõus, jätab palju soovida oma elastilikkuses. Seepärast ongi lihas, mis mingit kergemat asja teatavasse kaugusesse peab lennutama, palju elastilisem, painduvam, teguvõimsam. Sellest oleneb ka tarvidus arendada lihast mitte ainult jõuduarendavas sihis, vaid ka teistes sihtides. Neist sihtidest oleks nimetada *osavus*, *kärmus* ja *vastupidavus* (teguvõimsus).

Meie aja kehaline kultuur ei mõista enam ainult puhtjõuharjutusi. Meie aja kultuurinimene vajab oma elus ka puhtlihasmõttes juba mitmekülgsemat lihasarenemist. Pole ometi üksipuha, kas inimene on kohmakas lihamass, või on ta painduv, osav, kestva vastupidavusega isik, isegi ka ainult lihaste mõttes, kui tahaksime nii piiratult ütelda.

Sellest lähtekohast seltsib lihaste puhtjõu arendamise juure veel nende *osavuse* arendamine. Seda nimetame koordineerimisharjutuseks. Siin tegutsevad lihastes peituvad närvid. Nemad õpivad mitmekesisete harjutuste järele lihaseid mitmekesiselt tööle panema, nagu nõuab seda vastav töö. Nad õpivad lihaseid *ühtlaselt*, *harmooniliselt* mõne kopplitseeritud liigutuse jaoks tööle panema. Siia kuuluvad kõik sportalad.

Lihase peab ka puht *kiirusharjutusi* tegema. Selleks võivad olla teatavad võimlemisharjutused, mis kiire iseloomuga, mis kiirelt täidetud, nagu kiirjooksud, ka mõned reaktsioonharjutused, kiirujumine jne.

Lõpuks peab lihas olema ka *vastupidav*. Seda saavutame, kui paneme lihase kehvasti tööle. Siia kuuluvad kehvusharjutused, nagu pikamaajooks,

pikad käigud, mägironimine, pikamaasuusatamine jne.

Siit oleneb, et lihas olgu mitmekesiselt tööle rakendatud, et ta vastaks neile nõuetele. Puhtsportline töö ja ka praktiline elu dikteerivad kõik need nõuded lihasele. Lihase peab olema võimas täitma kõiki neid ülesandeid. Sellest oleneb ka inimese kogu keha teguvõimsus lihastöö mõttes, mis on väga tähtis praktilises elus.

2. Kõrvalnähtused lihastöös.

Lihasefüsioloogia on juba ammu teinud kindlaks, et lihas tööjuures on palju vererikkam kui normaalolekus. See oleneb ainete edasisaatest, mida peab toimima veri töötava lihase juures. Eestkätt on siin nimetatud lihase toitmist. Tugeva lihastöö juures on ka tugev lihasubstanti ära kulutamine, põletamine. Lihase peab saama uut rikalikku toitu, et hoida ennast elu- ja teguvõimas. Hulga toidu juuretoomiseks peab olema tegevuses hulk verd. Sellest ka seletatav toitvate ainete suurus vere juurevool töötavale lihasele. On palju toitvaid aineid, siis kasvab ka lihas tugevasti, sellega on seletatav ka see füsioloogiline põhjus, miks lihas puht jõutöö juures läheb jämedamaks.

Suure hulga vere läbivoolamisel soontest suurenevad ka veresooned, eriti keha ja liikmete omad. Erilist tähelepanu väärib asjaolu, et ka peaju veresooned laienevad, kuigi nemad ei seisa otsekohese lihastöö mõju all.

Seda hulka vere läbikäiku lihastest ühes toiduainetega peab pidama füsioloogiliselt lihase ja üldse iga kehaorganiga suure lihaste kasvu põhjuseks. Et kutsuda esile tugev vereläbikäik, selleks peab andma lihasele tugevat tööd, peab andma talle äritust. Eriti kasulik on sarnane suur toiduainete juurevool kasvavale lihasele, sest hea toitumise järele kasvab lihas tugevaks ja eluvõimsaks. Siin mõtlen ma just kasvavaid inimesi. Sellepärast on ülitähtis, et kasvavale inimesele antaks sarnast tugevat sportlist tööd, mis annaks põhjust tugevale lihase kasvule. Ja siin kergib kõige esiteks just kool kasvavaid inimesi õpilastega silmapiirile. Sarnane positiivne suur verering-

käik on võimalik ainult hästi treneeritud spordimehe juures. Tema juures ei tule niipea väsimus nähtavale. Paneme aga harjumatu sama kestva tööd tege-ma, siis on ta varsti väsinud ning töö jätkamisel ütlevad orgaanid ja lihased varssi päris üles. Sarnase üliväsimuse tagajärjel tõmbuvad ka veresooned venimise asemel kokku; organism tarvitab hulga toitu ja hapnikku, kuna aga veresoonte kitsuse tõttu väga vähe verd soontest läbi jookseb, mille tõttu vähe-neb ka toiduainete ligipääs. See suu-rendab veel rohkem väsimustunnet. Seepärast muutub see raske töö harju-matule suureks kahjuks ja väsimuseks. Siit järgneb, et sarnaseid raskeid har-jutusi peab ette võetama järk-järgult kergemalt raskemale. Eriti peab seda silmas pidama noor, kasvav orga-nism. Kasvav organism tarvitab ilm-tingimata orgaanide kasvu edendavaid harjutusi, kuid neid peab andma mõõ-dukalt ja doseeritult. Muidu muutub see töö kasu asemel kahjuks.

Väsimusainetena oleks lihases nime-tada süsihapet ja muid. Süsihapaniku hulgalisel kogumisel lihasesse väsib lihas ja mida suuremaks väsimus läheb, seda teguvõimetumaks muutub lihas ja temas tekib isegi mingi valu tunne. Selle tagajärjel katkestab lihas oma aktiivse töö ja langeb võimetult pasiivsesse seisukorda.

3. Kehaliste harjutuste mõju luudele ja liikmetele.

Kehaliste harjutuste juures on aktiivses tegevuses lihased. Luud on otsekoheses kehalises liikumises pasiivsed. Nad allutatakse lihastöö läbi mitmesugustele mõjudele. Lihaste aktiivsest tööst lihaste kiindumiskohale avaldub surve äritab luu lihaskiindumiskohti niivõrt, et need luude kohad kas-vavad tugevaks ja vastupidavaks. Selle tõttu kasvavad luude mitmesugused nukid ja üldse lihaskiindumiskohad eriti silmapaistvalt välja. Sellest võib iga luukere ja üksikute luude juures öelda, kas see luukere on olnud tugeva keha-ehitusega isiku või nõrga oma.

Luudest käivad läbi veresooned. Aktiivse lihastöö läbi saavad luud hästi toitu. Samuti vintsutatakse luid tugeva

lihastöö läbi siia-sinna, mis omalt poolt arendab luu tugevaks kasvamist. Need on põhjused, mis palju kaasa mõjuvad luu struktuurile ja tema üldisele tugev-nemisele. Luu ei võta ainult oma pik-kuses juure, vaid suureneb ka tema jämedus. On ju vana tõde, et lapsest saadik rasketöötegitajale kasvavad ka tugevad luud.

Samuti mõjuvad kehalised harjutused liikmetele, alalise harjutuse tõttu are-nevad liikmed painduvaks ja vastupi-davaks. Erilise mõju alla satuvad liik-mete köidised, mille tõttu ka need kasvavad tugevateks ja sitketeks.

4. Kehaliste harjutuste mõju kopsudele.

Eeltingimuseks kopsude arenemis-võimalusele on suur rinnakorv. Suur rinnakorv selles mõttes, et tema sise-mine mahutusruum, -võime on suur. Ka väliselt suurte lihastega varustatud isiku kohta räägitakse suurest rinna-korvist. Kuid siin satume tihti vale arvamisele. Mõõtes sarnase isiku hingamisvahet, leiame, et see tihti ulatab ainult kuni 5 cm. Sarnasel isikul on väliselt nähtav küll suur rind, mis tuleb suurtest lihasmassidest, kuna tal hinga-misvahe on väga minimaalne. Temal pole arendatud just rinnakorvi vasta-vate harjutustega, selle tõttu on rinna-korvi mahutusvõime, *laienemisvõimalus* ka väga väike, piiratud. Samuti on ka madala rinnaga isikul väga väike rinna-korvi mahutusvõime. Tema rinnakorv on kangestunud ning harilik hingamine ei suuda rinnakorvi enam painutada ega tema mahutusvõimet suurendada. Siin peab juba sport oma intensiivse tööga appi tulema ja rinnakorvi tardu-musest välja aitama.

On rinnakorv väga väike ehk on ta liig suurte lihasmassidega kaetud, mis takistavad tema suurenemist teatava mõõduni, millest siis ka rinnakorvi väike voluum, siis ei saa areneda loomulikult ka kopsud. Rinnakorvi mahutus on liiga väike ning kopsudel puudub laie-nemise ruum, nad kaotavad sellega oma elastikkuse. Suured kopsud on inimese keha õiges funktsioonis eestkätt suure tähtsusega, sellepärast peab neid ka arendama.

Normaalnimese hingamisvahe peab olema vähemalt 10–12 cm. Siis suudab ta ka vastu panna teatavaile hingamisraskusile.

Inimese rinnakorv peab olema teatud mõõduni elastiline ja paenduv. Selleks on kehalised harjutused meile abiks. Meie teame ju, et hingamine sünnib automaatselt. Meie saame ainult õige lühikeseks ajaks hingamise kinni pidada. Siin paneme maksma oma tahtejõu. Ja sellepärast võime ka oma hingamist meeleldi aeglustada või kiirendada. See on meile heaks abinõuks arendada rinna, selja ja üldse hingamist soodustavaid ehk rinnakorvi laiendavaid lihaseid. Siin tulevad kõne alla kõik ülemist kehaosa arendavad harjutused, igasugusel näol ja mõõdul, mitmesugused harjutused kätega ning ülemise kehaosaga, rinna-, külje- ning kõhuhingamine.

Sarnaste teadlikkude sportliste harjutustega saab rinnakorv suureks, paenduvaks, elastiliseks. Tema sisemine mahutusvõime suureneb märksa. On rinnakorv suur, siis täidab kops ta oma elastikkusega juba, seda enam veel, kui ta on õhuga täidetud.

Automaatselt ehk teadmatult hingamistegevuse suurendamine on veel suure hügieenilise ning puhtfüsioloogilise tähtsusega. Automaatne hingamise suurenemine tuleb ette, kui me oleme tugevas sportlises töös. Eriti tuleb siin kõne alla *jooks*. Jooksu ajal on lihased töös; igasugune lihastöö toob aga ka tahtmatult kaasa kopsude, südame ja üldse teiste kehaliste funktsioonide töö suurenemise. Lihased tarvitavad äratarvitatud ainete asemele uut toitu, *uut hapnikku*. Samuti peab suurel hulgal lihastesse kogunenud söehape, mis väsimustunde esile kutsub, kõrvaldatama. Selleks astuvad energilisse töösse kopsud. Nad pumpavad verele uut hapnikku juure ning puhastavad keha söehappest. Ja see on ainult võimalik, kui kopsudel on tugevus ning laienemisruumi, et endid värske õhuga rohkelt täita. See oleneb jälle omakorda suurest rinnakorvist.

Siit on meile selge see hügieeniline ja füsioloogiline soodustus, mille toob kaasa tugev kopsude töö. See soodus-

tus on pandiks kogu meie füsioloogilisele keha tegevusele. Tugeva jooksu juures tõuseb meie keha õhutarvidus 10–12 korda, muidu puutumata jäänud ülemised kopsude tipud tuulutatakse tugevasti läbi, mis on suureks vastutöötajaks tuberkuloosile. Eriti on viimane koolipingil küürutavate laste suur vaenlane. Sellepärast on esimene hügieeniline nõue koolis, et klassitoad hästi tuulutataks ning lastele tugevat sportlist tööd antaks. Iga võimlemistund peab sisaldama võimalikult jooksu — see on pandiks meie laste tervise eest võitlemisel. Ja selles oleme meie, õpetajad, vastutajad.

5. Kehaliste harjutuste mõju südamele.

Eelpool nimetasime, et keha ühe orgaani funktsioon kutsub ka teise funktsiooni esile. Nii on kopsude tugeva töö ajal ka süda energiliselt töös. Südame töö on jällegi tingitud keha uue toidu ja hapniku tarvidusest. Tugeva sportlase töö tõttu tarvitab keha palju uut toitu ja palju hapnikku. Seda toitu viib organidele veri. On kopsud uut hapnikku verre pumbanud, siis toimetab veri selle edasi. Ja vere edasipumpajaks masinaks on süda. Et suurt toiduainete hulka edasi toimetada, selleks peab süda suure hulga verd keha mööda laiali ajama. Selle tõttu tõuseb südame töö, ta peab kiiremini ja hoogsamalt töötama, et oma ülesandega korda saada. Ta olgu siis ka tugev ja arenenud, tal olgu hea mahutusvõime, et seda suurt vere hulka enesest läbi pumbata. Nõue suure hulga toiduainete järele, mispärast süda hulka verd presides peab energiliselt töötama, on juba isegi heaks treeninguks südamele. Ja see suurendatud toidu tarvidusnõue on jälle seotud puhtsportlase tööga. On meil tugev sportlane, siis on ka meie kehal suurendatud toiduainete tarvidus, selletõttu kehaorganide suurem kasvamine ja arenemine. See on puhtfüsioloogiline järeldus ja kasu, mille saavutame intensiivsest südame tegevusest. See suurendatud südame töö nõudmine on kasvemas iseäranis tähtis, sest hea toidu äratarvitamine mõjub kasvu ajal inimese kogu konstitutsioonile soodsalt.

Südame eriti kiiremalt töösse panijaks on jooks. Meie puls lööb harilikult minutis 60—70 korda. Kiirjooksu juures tõuseb ta 150—180-ni. See on tingitud südame kiirest tööst. Kuid varsti peale jooksu läheb süda normaaltöö juure tagasi ja löökide arv väheneb. Harjumatu peale mõjub see määratu pulside arv väsitavalt, ta läheb näost kahvatuks ja hakkab hingeldama. Järjekindla harjutuse järele väheneb ka tema juures pulside arv ja süda ei tunne enam sarnast pingutust. Hästi treeneeritud spordimeeste juures langeb puls normaalolekus kuni 50-ni. Selle tõttu töötab süda aeglasemalt, kuid sügavamalt ja põhjalikumalt. See on füsioloogilisest seisukohast aina kasutoov. Arstide vaade, et sarnane aeglane puls on haiglane nähtus, on ekslik. Isik, kes ise praktiliselt spordiga pole tegemist teinud, ei saa selle üle otsustada. Sarnased teoreetilised vaated on tihti ühekülgsed ja puudulikud.

Jooks mõjub ka otsekoheselt südameseinte lihaste paksenemisele. Sarnane süda on harilikult südamest suurem ja tugevam. Seda südant nimetame meie *spordiliseks südameks*. Ta on tugev, teguvõimne ja ta väsib ainult, kui talle pannakse ette liiga suured nõudmised. Sportiline süda suudab täita kõiki neid nõudmisi, mis on südame kohta üldse tema teguvõimsuse piiris mõeldavad. Sellepärast kuulub südame arendamine ka eestkätt faktorite hulka, mida peame silmas pidama sportlises töös.

6. Kehaliste harjutuste mõju kogu keha ainetevahetusele.

Kõigest eelpool öeldust on juba selge, mil moel mõjub keheline töö keha ainetevahetusele. Kõige enne on see mõju muidugi puhtfüsioloogiline. Lihastöö toob südame, kopsude tegevuse, need toimetavad kehaorganidele uusi toiduaineid edasi, millest tingitud kogu keha organide võimas kasvamine. Samuti on lihastöö iseenesest ka temale enesele mõjuv: lihas kasvab ja areneb teguvõimseks ning vastupidavaks. Tugeva töö läbi tarvitatakse palju orgaan-substantsi soojuseks ja jõuks ning tema asemele tuleb uus, värsk. Suur keha-

line töö loob isegi kehas toiduainete tagavarad rasva, glükogeeni — mis peitub maksas — ning veres ringleva munavalge näol. Need tagavara toiduained viiakse tarvilisel korral äratarvitatud ainete asemele, mille tõttu keha saab alatasa toitu. See rikkalik toitmine sportlisel tööl on vajalik, sest ta kasvatab kogu inimese organismi tugevaks, vastupidavaks, teguvõimseks. Inimene kui üksus kasvab kehaliselt oma suuruse poolest. Ja rahva üksikute liigete mehisus tingib ka massi mehise, mida siin bioloogilise faktina kinni naelutame. Selles peame meie, õpetajad, olema teadlikud.

Tugevad füsioloogilised protsessid inimese kehas on see väline efekt, mille saavutame spordiga. Ilma välise efektita ei saa olla ka sisemist.

7. Kehaliste harjutuste mõju närvikavale (vaimlisele arenemisele).

Närvid on need, mis panevad lihased ja üldse terve inimese keha liikuma. Sellepärast mõjub ka kehaliste harjutuste järjekindel harrastamine mitmekesiselt ja hügieeniliselt närvikavale. Et mingit liigutust täita, selleks peab närv andma lihasele vastava käsu. Kuid iga liigutus, mida meie ehk kõige lihtsamaks nimetame, on siiski teatava kraadini komplitseeritud, temast võtab osa hulk lihaseid. Võtame, näit., sirge käe ülestõste kõrvale kuni õla kõrgusele. Lihtsamat liigutust ei saa meie inimese keha juures ette kujutada. Kuid lihaste koostöö selle liigutuse juures polegi nii lihtne. Käe tõstab ülesse õlalihas (*musculus deltoideus*). Käe ülestõste ajal keerab end labaluu, liigutab end kohalt ära. Kuid deltoideus ei saa muidu töötada, kui labaluu pole seisv. Sellepärast peavad labaluid kokkutõmbavad lihased tõmbuma pinevili, et labaluid oleksid liikumatud. Teisest küljest peavad rinna ja seljalihased hoidma käe ilmaaegse kahelepoole võnkumise eest. Edasi peavad kätt küünarnukist kõverdavad ja sirutavad lihased hoidma käe küünarnukist sirge, muidu kõverdub käsi. Nad peavad mõlemalt poolt ühtemoodi koos töötama, et käsi seisaks küünarnukist tõesti sirge.

Siit näeme, et väliselt nähtav lihtne käe ülestõstmine on õige komplitseeritud liigutus. Temast võtavad osa mitmekesised lihased, küll aktiivselt, küll siht-andvalt, küll kauemat aega pingul olles (staatiliselt). Sellepärast on ka närvide töö nii mitmekesine; ühe lihase närvid peavad lihasele aktiivseks tööks käsu andma, teise lihase omad siht-andvalt, kolmanda omad staatiliselt. Sarnast mitmekesist närvide korruga koostööd, kus mitmel lihasgrupil lastakse korruga tööd teha, nimetame *koordinatsiooniks*. Need on kõik eestkätt nõndanimetatud osavusharjutused.

Närvid saavad käsud peaajust. Sellega kujuneb kehaline töö, *kehalised liigutused*, väliselt nimetatud sport, peaju psühho-mootor-osa suureks arendajaks. Sellega on iga liigutus, nii lihtne kui tahes, inimese koordinatsiooni ehk teiste sõnadega, inimese närvikava ja peaju arendajad. Sama tähe all kasvab ja areneb ka laps. Kõige enne õpib ta tegema lihtsaid liigutusi kätejaljadega, pärastpoole istuma, püsti tõusma, käima, jooksmata, hüppama, sportima (milles nii komplitseeritud liigutused). Ja see lapse arenemine sündis ainult *kehaliste liigutuste* läbi. Laps tegi enne *kehalisi* liigutusi, enne kui ta vaim ja mõistus veel palju arenenud polnud. Ja selle vaimlise arenemise juure viib ainult *puht-kehaline* töö. Võtame lapselt peale sündimist *liikumise* võimaluse ja ta jääb vaimliselt arenematuks, tõntsiks, jääb idioodiks, ta kiduneb nii kehaliselt kui vaimliselt. Sellepärast on kasvuaal funktsiooni (liikumise, *harjutuse*) nõude ülesseadmine inimese *vaimlises* arenemises põhjatu suure tähtsusega. Vastav *kehaline* harjutus ei mõju mitte

ükski arendavalt koolieas oleva lapse aju psühho-mootorilikule arenemisele, vaid ka sellega ühenduses oleva aju *assotsiatsioonpiirkondadele* ning vaimlisele teguvõimsusele. Ka võib kehalisi harjutusi kasutada vaimliselt arenematute laste kasvatuseks, kes isegi kehaliselt on saamatud ja kohmakad. Siin aitavad teatavad harjutused, *kehaosavust* arendavad harjutused, suuresti lapse vaimlisele ja õppevõimet edustavale arenemisele kaasa.

Sellega seletame ka seda „uut“ voolu, mida töökooliks nimetame, sama närvikava koordinatsiooni põhiprintsiibiga. Siin on samuti tegemist *liigutustega*, milliseid laps õpib tegema *enese praktilise* töö, *oma lihaste, oma keha* läbi. Siin tulevad kõne alla kõik meil koolis praegu harrastatavad praktilised tööd. Muu seas nimetan ka neid pisarateni kurvastavaid „tegevusi“, mida meie õpetajad ka iga aine peale üle kannavad. Kuid kõige suurtsugusemat tegevust, sporti, ei näe meie õpetajad. *Selle kõige suurema töökooli* on meie õpetajad kahe silma vahele jätnud, kus need tegevused esinevad nii laialdaselt, laiamõõduliselt. Igatahes oleks viimane aeg, et meie õpetajaskond huvituks sellest küsimusest, jätaks muude ainete kallal töökooli põhimõtte kaitse all nokitsetavad „tegevusekesed“, pööraks tähelepanu ka sellele päristegevusele ja hakkaks peale. Ka oleks haridusministeeriumil tarvis meie kooli põhimõtet ses mõttes uuendada, koolile igapäev vähemalt ühe sporttunni andes, sportplatse, võimlemisruume ja ujumismaju ehitades ehk seda vähemalt kõrgemalt poolt nõudes, seal ja rahva seas seda mõtet selgitades ning edendades.

Valdo Viro — Ürginimene.

Eesti kooli loomisel oli (ja on) suur vajadus emakeelsete õpperaamatute järele. Kus on nõue, seal ka pakkumine. Pakutakse veel tänapäevani ohtrasti koolikirjandust mitmesugustelt aladelt mitmesuguses väärtuses. Kohati on hakatud kooliraamatute kirjastamisega otse spekulerima. Spekulandid aga

harilikult ei vali abinõusid oma musta äri ajamises. Midagi halba, ebaeetilist on igas spekulatsioonis, kuid päris vastikuks kujuneb lugu seal, kus spekulant ja plagiaator endale koolimehe näokatte ette tõmbab. . . Maha näokatted! Spekulant jäägu spekulandiks, aga ärge nimetagu end koolimeheks, ja koolimees

jäägu selleks, mis ta on, aga ärgu spekulereigu!

Kui me aga võtame kätte 1925. a. sügisel Tartus ilmunud *Valdo Viro* raamatu „Ürginimene“, siis näeme, kuidas osav spekulant ei ole end mitte ainult koolikirjanikuks teinud, vaid oma kirjandusliku „talendiga“ lubab päästa terve eesti õpetajaskonna vaimupimedusest. Autor (tema ka kirjutaja) nimetab oma „teose“ „ajaloo lugemikuks ühtluskooli neljandale õppeaastale“ ja usub ning loodab, et „Ürginimene“, mis on algkoolile määratud ajaloo lugemikust üks osa, tahab kõrvaldada eestkätt seda raskust, millega tuleb võidelda igal õpetajal õpetades ajalugu algkooli neljandas klassis. Saatesõnas lisatakse veel juure, et „meetodiliselt on katsutud kogu teoses (!) läbi viia tööprintsip, mis uudiseks meie ajaloo õpperaamatute alal. . . Kui esimene sellelaadiline katse, ei või olla töö vaba puudustest. Iga tõsise arvustava näpunäite eest olen ametivendadele tänulik“ (lhk. 3).

Kuigi ma ei kuulu *Valdo Viro* „ameti- vendade“ hulka ja V. V. tänust pean ilma jääma, siiski luban enesele *Valdo Viro* aadressil teha „mõni tõsine arvustav näpunäide“.

Ei ole ilus prantsuse kirjaniku *D'Erville* kirjutatud raamatut nimetada *Valdo Viro* (õige nimega *Johannes Hammer*) „teoseks“, ei ole õige ilukirjanduslikku tööd pidada kord „ajaloo õpperaamatuks“, kord „ajaloo lugemikuks“, ei ole sünnis võõra isiku ajaloo belletristilist tööd oma „tööna“ välja andes nimetada seda „esimeseks sellelaadiliseks katseks“ ja „puudustest mittevakaks tööks“, ei ole tööprintsibist ajaloo tunnis õiget ettekujutust seal, kus „meetodiliselt tööprintsibi läbiviimist kogu teoses (!)“ nähakse „iga peatüki lõppu paigutatud „Tööks ja mänguks“, millest õpetaja leiab mitmed

ülesanded, mis tingimata lastega läbi tehtagu“.

Peale ülaltoodud arvustavate näpunäidete *Valdo Viro*le on au ja juhus oma ametivendade tähelepanu juhtida raamatule „Ürginimene“, mis vaatamata tema tekkimisloost ja saatesõnast väärib õpilaste kui ka õpetajate huvi. *Valdo Viro* „Ürginimene“ on Tallinna seminaristide kivitrükiil paljundatud „Kräk'i“ parandatud tõlge, mis tehtud *A. Meziép'i* venekeelse tõlke järele: *Д'Эрвилли „Приключения доисторического мальчика (переводъ съ французскаго)*.

Nagu veerandsada aastat tagasi õpetatud komitee vene haridusministeeriumi juures heaks kiitis käesoleva raamatu ja soovitas algkoolidele ja keskkoolide alamate klasside õpilaste jaoks raamatukogude täiendamiseks, nii võib ka tänapäev seda raamatut samaks otstarbeks soovitada. Nii palju on nüüd raamat *Valdo Viro* tõlkes oma väärtusest kaotanud, et puuduvad sisuseltgiavad illustatsioonid; viimaste aset arusaadavalt ei suuda täita 8—13 aastaste laste joonised, mis V. V. iga peatüki lõpul „üles annab tingimata täitmiseks“ („Tööks ja mänguks“).

V. V. poolt väljajäetud piltide, raamatu sissejuhatus ja mõne üksiku koha asemel tekstis (megaliitidest j. t.) on aga „autor“ raamatu lõpus juure lisanud kaks peatükki (16 ja 17: põlluharimisest ja karjakasvatamisest ürgajal) ja mõned üksikud näited tekstis meie kodumaa muistsetest oludest. Kuigi V. V. plagiaat on kirjutatud kohati konarlikes keeles (v. lhk. 11, 14, 17, 20, 44, 46 j. t.), kohati vene keele puudulikult tundmisel valesti tõlgitud (v. lhk. 12, 81), kohati tekst segane (v. lhk. 39/40; 40/41), kubiseb trükivigadest (lhk. 61, 67, 70 j. t.), siiski jutustus on üldiselt ladus, sorav, lihtne ja põnev, nagu see prantslastele üldse on omane.

V. Orav.

J. Soots — Eesti vabadussõda (1918—1920).

H-ra kaitseministri *J. Sootsi* kirjutatud osa koguteoses „Eesti“, mis harmini kirjastusel 1925. a. eritrükkis raamatuturule ilmus (1—40 lhk., hind 90 marka),

pakub lühikese, kokkuvõtliku, asjaliku ja selge pildi eesti vabadussõjast 1918—1920 (ühes 22 skeemiga tähtsamatest lahinguväljadest ja sõdivate poolte sõja-

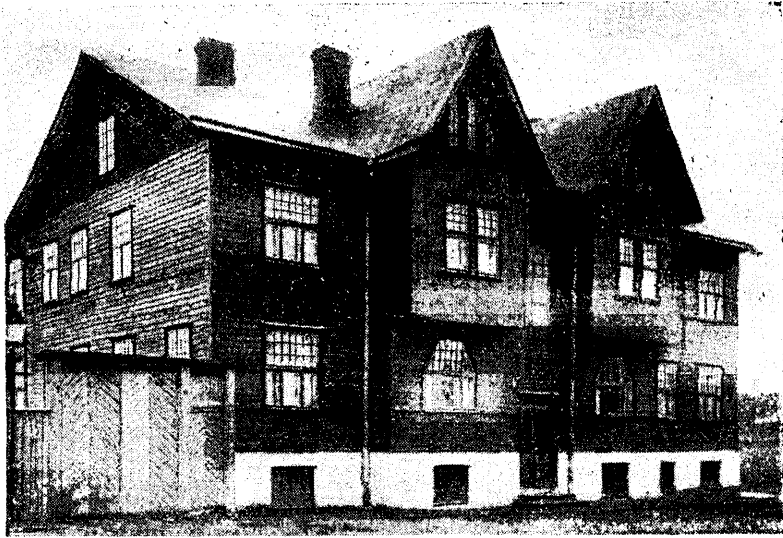

jõududest). Mitte ainult Eestile, vaid ka välismaile määratud artikkel on vaba igasugu tendentsist, mõtetelt läbi kaalutud ja stiililt hoolega välja tööta-

tud, nii et seda pädevat teost tuleb soovitada igale eesti haritlasele, iseäranis aga ajalooõpetajaile alg- ja keskkoolides.

V. Orav.

Tallinna Õpetajate Seltsi maja (Kollase tän. 20-a).

Maja pärandati Seltsile Eesti Õpetajate Vastastikuse Abiandmise Seltsi poolt, viimase likvideerimisel; hinnatud 2 miljoni marga peale. Abiandmise Selts ehitas tähendatud maja 1912 a. maaõpetajate kooliskäivate laste pangsiioniks ja maaõpetajate sissesõidu koduks, millised lõpetasid tegevuse sõja aastail. Majas on 8 korterit, mis praegu üürnikkude käes. Edaspidi kavatses T. Õ. S. kasutada seda vanade õpetajate koduks.

Soome õpetajate koolitarvete ja kirjastusosaühing „Valistus“.

See soome õpetajate suuräri pühtises hiljuti oma 25-aastase tegevuse juubelit. Tema veerandsajangu pikkune tegevus on soome õpetajate ühistöö hiilgavamaks saavutuseks ja sellepärast võiks pakkuda huvi eestigi õpetajaskonnale.

„Valistuse“ tähtsaimaks tekkimispõhjusiks olid suured koolitarvete hankimiskasused ja nende kallidus möödunud sajangu lõpul ning õpetajate häälekandja väljaandmisvajadus.

Asutamisküsimust hakati harutama 1889-da aasta lõpul. Eriti pooldati ühingu asutamist Kymnlaakso pool, kus (Kouvolas) 1900 a. kohalikud õpetajate ühingu valisid toimkonna ühingu asutamiseks.

Uue ühingu nimeks pandi „Valistus“ ja määrati ta ülesandeiks „Õpetajate Lehe“, „Lastelehe“ ja jõululehe, samuti ka kooliraamatute kirjastamine ning koolitarvete hankimine.

Valitud toimkond saatis õpetajateringkondadesse üleskutseid uue ühingu osanikeks hakkamiseks ja need äratasid elavat vastukõla. Juunis 1900 Helsingis peetud koosolekul viiekuümne asjastuvitatu osavõtul otsustatigi asutada osaühing. Osakapitaliks määrati 5000 smk. ja üksiku osatähe hinnaks 5 smk. Varsti osakapital suurendati 15.000-de marga peale. Ühingu astus tegevusse jaanuaris 1901.

Ühing on tegutsenud peaausjalikult kahel alal. Tema esimeseks ülesandeks oli ja on praegugi heade ja odavate koolitarvete hankimine. Sel alal on ühing saanud korda õige palju ajakohaste õpperaamatute kirjastajana ja õppeabinõusid, koolimööblit, käsitöö- ja võimlemisriistu valmistavate tööstuste toetajana.

Tähtis on olnud ühisuse tegevus õpilasraamatukogude asutamisel. Viieteistkümne aasta jooksul ta on kinkinud koolidele üle maa peale tuhande raamatukogu, peaausjalikult koolidesse, kus seni raamatukogu puudus. (Käesoleval aastal jagatakse koolide vahel sada raamatukogu). Ühisuse kõige tähtsamaks ülesandeks on siiski õpetajaskonna hariduslikkude ja majanduslikkude püüete toetamine.

Sel alal ühisus on kirjastanud asutamisest peale „Õpetajate Lehte“. Ka siin ta on täitnud oma ülesande, sest „Õpetajate Leht“ on saanud õpetajaskonna üldiselt tuntud ja tunnustatud häälekandjaks.

Kuid „Valistuse“ tegevus pole piirunud sellega. Ta on asutanud ja toetanud mitmesuguseid kapitale, mille protsendid kasutatakse õpetajate hariduspüüete toetamiseks. Rahvalaste õppimiskapitali kasutatakse seminarist tulevate varanduseta noorte õpetajate toetamiseks. See kapital ulatab praegu üle 200.000-de sm. (s. o. ligi 2 miljonit emrk.). Õpetajate stipendiumkapital on umbes samasuur; selle protsendid antakse kodu- ja välismaaliste õppereiside tegemiseks õpetajaile. Õpetajate puhkekodu kapitalis on üle 200.000-de smrk.; see kapital antakse üle Õpetajate Ühingu puhkekodu asutamiseks, kui Ühing peab selle asutamise võimalikuks.

Õpetajate haigekassa toetamiseks „Valistus“ andis 10.000 smk. ja 20.000 vabadussõjas kannatanud õpetaja-perekondadele väljajagamiseks Õpetajate Ühingu kaudu.

„Valistus“ on toetanud muudki üldkasulikke ja isamaalisi ettevõtteid väljaspool oma otsekohest tegevuspiirkonda. Nii on toetatud kodukasvatuseühingut, Sortavala evangeelilist seltsi, Merimissoni, Soome spordiliitu, Mannerheimi lastekaitset jne. On annetatud ka J. V. Snellmani, Z. Topeliuse ja Aleksis Kivi mälestussambakapitali heaks ja juhtumuskohast abi antud Karjala ja Ingeri pagulastele, Akadeemilisele Karjala Seltsile jne.

Ühisus on asutanud ka oma teenijaskonna abi- ja pensionikapitali, mis praegu on 1/2 milj. smk. suurune ta asutas ka teenijaskonna hooldamiskontori, kelle hoole alla iga teenija võib anda oma majanduslikud asjad, kui maksab kontorile osa kuupalgast.

Ühingu arenemist näitab ehk kõige selgemini äriläbikäigu kasvamine. Toome läbikäigu igal viiendal aastal.

1. a. (1901)	läbikäik oli smk.	52.494,52
5. a. (1905)	„ „ „	120.771,45
10. a. (1910)	„ „ „	532.099,61
15. a. (1915)	„ „ „	836.144,81
20. a. (1920)	„ „ „	8.625.892,30
25. a. (1925)	„ „ „	umbes 13.500.000

Pöörane tõus 1915—20. on seletatav marga selleaegse langusega. Praegu osakapital on 3 milj. ja tagavarakapital üle 1 milj. smk.

Loodetavasti „Valistus“ tulevikuski areneb endises suunas ja tema tegevus on veelgi suuremaks kasuks soome õpetajaskonnale.

G. H.

Õpetajate töö- ja palgaoludest välismail.

J. R-o.

Kuna meil ühenduses riigiteenijate palkade reguleerimisega päevakorral ka õpetajate töötasu uuesti normeerimise küsimus, ei tohiks meile olla huvitusetu õpetajate töö- ja palgaolude korraldus teistes maades. Selle küsimuse kohta on EÖL. bürool korda läinud muretseda kaunis laialdast ja mitmekesist materjali — osalt välismaade õpetajate organisatsioonidelt, osalt meie välissaatkondade kaudu. Käesolevas ja järg-

nevais „Kasv.“ numbreis avaldame mõningad kokkuvõtlikud ja iseloomustavamad andmed ja jooned tähendatud küsimuse kohta.

Järgnevad lühikesed ülevaated käsivad õpetajate seisukorda peaausjalikult avalikkudes alg- ja keskkoolides, osalt ka kutsekoolides. Kuna kutsehariduse korraldus on ka paljudes välismaades alles välja kujunemas, ja et kutsekoolide õpetajate seisukord kutsekoolide eneste mitme-

kesiduse tõttu äärmiselt mitmekesine, on täieliku ülevaate saamine nende töö- ja palgaolude kohta mitmeti raskendatud. Samuti ei läinud korda saada andmeid *erakoolide* õpetajate seisukorra kohta.

Et *elumaksumus* mitmesugustes maades on erisugune, ei kõneleks ainult palganormid meile mingisuguse maa õpetajate palgast väga palju, vaid võrdluste tegemiseks on tungivalt tarvilik kõrvutada palganormid andmetega vastava maa elukallidusest ja raha ostujõust. Andmeid selle kohta, kui suur on intelligenttöötajate elatismiinum kusagil maal, ei läinud korda muretseda ei oma ametasutusilt ega ka välismaalt. Küll aga olid saadaval Riigi Statistika Keskbüroo andmed *rahvusvahelise tööstiste reaalteenistuse võrdlusest* (Riigi Statistika Keskbüroo nädalainformatsioon Nr. 1(10), 7 jaan. s. a.), milles näidatud ühe täisealise meestöölise normaalsed toiduratsioonid kusagil maal. Hinnates nendes toiduratsioonides näidatud toiduained raha peale ümber vastava maa turuhindade järele ja arvates saadud summale muude elamistarvete (korter, riietuse j. m.) arvel juure 50% (harilikult statistilise arvutusviisi järele), läks korda välja arvata ühe inimese (täisealise) ligikaudne *elatismiinum*. Elatismiinum, kõrvutatud palganormidega, võimaldab ülevaate palgade vastavusest elukallidusele ja annab ühtlasi pideme välismaade õpetajate majandusliku seisukorra võrdlemiseks konkreetsemat meie olukorraga.

1. Inglismaa. *)

Inglise avalikud alg-, kesk- ja kutsekoolid (viimased osalt) alluvad 318-le linna-, alevi- või krahvkonna nõukogude juures töötavatele kohalikkudele koolivalitsustele (Local Education Authority), kuna üldine järelevalve kuulub haridusministeeriumile (the Board of Education). Koolide ülalpidamiseks kaetakse osalt riigi, osalt omavalitsuste summadest. Õpetajate palgadeks annab riik toetust — algkoolidele (Elementary School) — 60%, kesk- (Secondary) ja kutsekoolidele (Technical School) — 50% õpetajate palgast. Õpetajate palganormid määrab teatava aja peale kindlaks n. n. seisuste ühenduskomitee (the Standing Joint Committee) kooli ülalpidajate ja õpetajate esinduste vastastikusel kokkuleppel. The Standing Joint Committee'sse kuuluvad algkoolide õpetajate palgade kindlaksmääramisel: a.) *kooliülalpidajate poolt*: krahvkondade liidu (the County Councils Association), linnade liidu (the Municipal Corporations Association), hariduskomiteede liidu (the Association of Education Committees) esindajad ja

b.) *õpetajate poolt*: Inglismaa Õpetajate Liidu (National Union of Teachers) esindajad. *Kesk-koolide õpetajate palgade* määramisel võtavad seisuste komitee istanguist osa peale ülalnimetatute veel *keskkoolide direktorite* (Association of Head Masters) ja *direktresside* (Ass. of Head Mistresses) liidu esindajad — ning *kutsekoolide õp. palgade* arutamisel veel esindaja kutsekoolide õpetajate, kutsekoolide juhatajate ja kunstnikkude organisatsioonidest.

Seisuste komitee peab oma koosolekud haridusministeeriumi esindaja eesistumisel

Ei saavutata kokkulepet kooliülalpidajate ja õpetajate esinduste vahel, otsustab küsimused oma äranägemise järele *mõlemate poolt ühisel nõusolekul* kutsutud *erapooletu vahemees*, kusjuures enne otsuse tegemist pooled annavad ette nõusoleku alistuda vahemehe otsustele ja kõigiti kaasa aidata otsuste elluviimisel. — Vahemehe otsused kinnitab lõpulikult haridusministeerium.

Viimane palganormide kindlaksmääramine alg-, kesk- ja kutsekoolide õpetajatele oli 31 märtsil 1925 a.; palgad määrati kindlaks järgneva kuue aasta peale. Et ei saavutatud kokkulepet kooliülalpidajate ja õpetajate vahel, määras normid kindlaks erapooletu vahemees *lord Burnham*, kes toimis vahemehena juba mitmendat korda (mispärast palganorme nimetatakse Burnham'i normideks).

Algkooli õpetajate palgad.

Algkoolide õpetajate palgad on reguleeritud nelja elukallidusraiooni järele. — Algkoolide õpetajad jagunevad palganormide suhtes kolme liiki: *ülemõpetajad* (koolijuhatajad), *diplomeeritud õpetajad* (lõpetanud 2-aastase kolledži) ja *diploomitabi abiõpetajad*. Naisõpetajate palganormid on $\frac{1}{5}$ meeste normidest, naiste teenistusaastate lisad — $\frac{3}{4}$ meeste omist.

Diplomeeritud õpetaja põhipalk kõige odavamal elukalliduse raioonis (I) on aastas meestel: — 192 naelstr., naistel — 180 naelstr.

Need on normid, mis õpetaja saab esimesel teenistusaastal (esimest loetakse katseaastaks). Kahe lõpetatud teenistusaasta järele hakkab palk tõusma igal järgneval aastal: meestel 12 ja naistel 9 naelsterlingi võrra. Palga tõus teenistusaastate järele on reguleeritud igas elukallidusraioonis erisuguselt: I lõpeb see 12, II — 13, III — 15 ja IV — 17 teenistusaastaga.

Nii saab I eluk. raioonis kõik teenistuslised väljateeninud meesõpetaja — 312 nstr, naisõpetaja — 246 nstr.; IV raiooni: meesõpetaja — 408 ja naisõpetaja — 324 nstr.

Ülemõpetajad (koolijuhatajad) jagunevad viide astmesse (kooli suuruse järele). Ülemõpetajad saavad lisaks õpetaja põhipalgale, vastavalt oma astmele ja elukallidusraioonile, lisatasu: mehed 18—24 naelstr. naised 13,10—18 naelstr. Pealeselle tõuseb ülemõpetaja palk teenistusaastate järele samuti, nagu dipl. õpetajalgi. Selgituseks toome võrdleva tabeli diplomeeritud õpetaja ja ülemõpetajate palgade ülem- ja alamäärad III elukallidusraioonis:

*) Inglise õpetajate mitmeti omapäraste teenistusolude täielikumaks mõistmiseks oleks vaja lähemalt tutvuneda inglise koolioludega üldse, kuid see ei mahu käesoleva ülevaate raamidesse. Üldise pildi inglise haridusoludest saame m. s. J. Lang'i vastavast kirjutusest „Kasv“ nr. 2, 1925 a.

	Õpetajad:	Ülemõpetajal (astmete järele):				
		I	II	III	IV	V
Alammäär (põhipalk, 1. teenistus- aasta)	180	204	228	252	276	300
Ülemmäär (kõik teenistusaastad välja teenitud)	366	402	438	474	510	546

Diploomita abiõpetajate kõige madalam põhipalk (I raioon) on: meestel — 102 nlsr., naistel — 93 nlsr.; kõige kõrgem (IV raioon): meestel — 117, naistel — 108. Teenistusvanuse lisa maksetakse sama põhimõtte ja normide järele, kui diplomeeritud õpetajailegi.

Keskkoollide õpetajate palgad.

Keskkoollide õpetajad jagunevad kutselisteks (graduates) ja kutsetuiks (non-graduates). Kooliasukoha järele on keskkoollide õpetajate palgad kahesugused: 1) palgad Londonis ja 2) palgad provintsis.

Provintsi kutseline keskkoollide õpetaja saab esimesel kahel teenistusaastal (esimene on katse-

aasta): mees — 234 ja naine — 216 naelsterlingit. Peale teist teenistusaastat meestel kuni 18. teenistusaastani tõuseb palk igal aastal 15 nlsr., naistel kuni 15. aastani — 12 nlsr. võrra. Maksimaalne palk meestel — 480 nlsr., naistel — 384 nlsr.

Kutsetuul on algpalk — meestel 186, naistel 174 nlsr.: teenistusaastate lisatasu peale teist aastat — meestel 12 ja naistel 9 nlsr. (teenistusaastate ülemmäär nagu kutselistelgi).

Londoni kutseline keskkoollide õpetaja algpalk on: meestel — 276, iga-aastane tõus (kuni 18. aast) 15 nlsr.; Ülemmäärad: meestel — 528 nlsr., naistel — 420 nlsr. Kutsetute algpalk: meestel — 204, naistel 192 nlsr.; teenistuslisad ja nende väljaarvamine nagu provintsiski.

Keskkoollide juhatajate palganormid määrab kindlaks iga kooli ülalpidav asutus ise. Kuna omavalitsused püüavad võistelda üksteisega keskkoollide paremale järjele seadmisel, ja et sellejuures hea koolijuhataja peateguriks, ei säästa kooli ülalpidajad summe ja soodustusi tublide koolijuhatajate võitmiseks ja hoidmiseks, nii et ei ole mingit tarvet nende palku reguleerida riigi keskvõimu poolt: paremate ja kuulsamate keskkoollide juhatajate töötasu on seetõttu sagedasti otse kuninglik.

Kutsekoollide õpetajate palgakorraldus ja -normid on pea täpselt sarnased keskkoollide õpetajate omadele.

(Järgneb).

Jooni soome õpetajate palgavõitlusest.

Vaatamata sellele, et Soome õpetajate majanduslik seisukord märksa kindlam ja parem meie omast, on ometi palgaküsimus omandanud väga suure tähtsuse soome õpetajaskonnagi elus, ta on saanud põlevaimaks päevaküsimuseks. Palgaküsimuse lahendamisel on kaua vaieldud ja murtud piike, tagajärjed aga on väga väikesed. Soome õpetajate häälekandja „Õpetajate Leht“ igas numbris toob küsimust käsitlevaid artikleid ja need artiklid vahel on kirjutatud väga teravas toonis. Palgaküsimus on esitatud eduskonnale lahendamiseks väga mitmel korral, on tehtud palju parandusettepanekuid, need kõik aga on lükatud tagasi kokkuhoidmise ettekäändel. Õigusega tähendatakse „Õpetajate Lehes“, et niisugune kokkuhoidmispoliitika on meeletu, et ta võib saada saatuseks Soomele, sest kui ollakse hoolimatu noorsoo kasvatajate töötamistingimuste suhtes, jäetakse hooletusse ka noorsookasvatus ja niisuguse poliitika tulemused ei või olla

head. Niisuguse hoolimatuse puhul pole imestada, et õpetajaskond on viidud arvamisele, et ta seisukorda ei tahetagi parandada ja maad võtab lootusetus. Nii 1925-da aasta „Õpetajate Lehes“ nr. 51 „Lootusetu perekonnaisa“ kirjutab, et on kadunud viimne lootussäde palkade paranduseks ja et ta tahaks näha optimistlikku õpetajat, kes veel loodab palkade seaduslikku tõstmist. Ta teeb kibedaid etteheiteid õpetajaile, kes on toiminud nende erakondade jooksupoistena, kes hiljuti olid õpetajaile palgalisa määramise vastu ja lõppeks ütleb, et „tahab visata oma kirve järve ja otsida tasuvamat ametit“. On tehtud koguni ettepanek ette võtta õpetajate üldstreik ja jätta korraldamata jõulupuu lastele aasta lõpul. Need ettepanekud pole leidnud pooldamist, sest õpetajaskond pole ettevalmistatud streigi vastu ja jõulupuu tegematajätmine viiks palgavõitluse koguni eksiteele, kui sellesse kistakse kaasa lapsed ja koolielu.

Mainitagu, et viimane õpetajaile palgalisaandmise ettepanek eduskonnas 18½ milj. smk. suuruses leidis toetust sotsiaaldemokraatidelt, edumeelseilt ja rootslastelt, lükati tagasi aga kommunistide, koonduserakonna ja maaliidu häältega. Nüüd Kauhajõe õpetajate ühing on otsustanud panna boikoti alla koonduserakond ja maaliit seni, kuni need erakonnad revideerivad oma seis-

kohad õpetajate palgaküsimuses, loobuda igasugusest tegevusest mainitud erakondade heaks ja lõpetada nende erakondade lehtede tellimised käesolevaks aastaks, ühesõnaga — asuda passiivsesse vastasrinda. See abinõu ehk on mõjuvam.

Millised on praegu õpetajate palgatingimused Soomes ja millistena tahaksid näha neid õpetajad, sellest teinekord.

G. H.

Organisatsioonide teated.

Riigiteenijate ja õpetajate tasuseaduse kavand.

Rahaministeerium on seadnud kokku riigiteenijate tasuseaduse kavandi, mille seaduse saamisel kaotaks maksuse (kas täiesti või osaliselt) muuseas ka õpetajate palgaseadus. Tähendatud kavand on läbirääkimiste ja arutuste aluseks rahaministeeriumi juures töötavas riigiteenijate palkade reguleerimise komisjonis, millest võtavad osa ka Riigi- ja omavalitsuse teenijate Keskliidu esindajad: E. Madisson (Keskliidu esimees), A. Lepp (K-du sekretär), asemikkudeks J. Rummo (E. O. L.) ja A. Koff (Posti-telef.-telegr. Kesküh.). Rahaminist. kavand näeb ette: palga, teenistusvanuse lisatasu (mis seni puudus teistel riigiteenijail, väljaarv. õpetajad ja kohtunikud), lasteabiraha, ületunni tasu j. m. Palgareedel jaguneb kavandis 24 astmeks, I aste — 40.000 marka kuus, XXIV — 5.000 m. Missugused teenijad missugustesse palgaastmesse kuuluvad, määratakse kindlaks koossetse määrustega. Piiriäärsetes maakohdades võidakse Vab. Valitsuse otsusega tösta palganorme 20% võrra. Mahaarvamised elukalliduse raioonide järele jääksid alale. — Teenistulisatasu määramisel võetakse arvesse teenistus, alates 11. nov. 1918 a., s. o Eesti Vabariigi algusest; kõrgendus: I astmes—1,5%, mis suureneb võrdselt palkade vähenemisele palgaredeli järele XXIV astmeni 3%-ni. Teenistusvanuse tasu kõrgendatakse tähend. protsendi võrra iga kahe teenistusaasta tagant, kokku kümme korda. — Lasteabiraha saaksid:

I—VIII astmeni — laste pealt üle kahe,
IX—XVI " — " " " ühe,
XVII—XXIV " — kõigi laste pealt.

Lasteabiraha normid:

1) Kuni 7 aasta vanuseni — 500 m.
2) 7—14 " " " — 800 "
3) 14—18 " " " ja üle, juhusel, kui laps õpib koolis või ametit, või on töövõimetu (kuid mitte üle 20 aasta) — 1000 marka kuus

Elukalliduse tõusu või langusega vähemalt 10% ulatuses kuuluvad palga, lasteabiraha j. m. normid ümberreguleerimisele vastavalt elukalli-

duse tõusule või langusele. — 13. kuu palk jääb ära. — Kõik natuuris antav töötasu (korter, varustus j. m.) arvatakse raha peale ümber ja arvatakse rahapalgast maha.

Kuna tähendatud kavandi mitmed momendid, nagu palganormid, elukalliduse raioonide allesjätmine j. n. e. ei rahulda Keskliidu varemalt ülesseatud nõudmisi ja teiselt poolt rahaministeerium asub seisukohal, et Keskliidu nõudmised (mis ülesseatud III R. ja O. t. kongressil l. a.) on praeguste ressurside juures teostatamatud, tegi palgareguleerimise komisjon ettepaneku Keskliidu esindajatele, välja töötada kompromiskavand, aluseks võttes ülalloodu. Keskliidu juhatuse ülesandel töötas ettepaneku välja neljalikmeline komisjon, millesse kuulusid: A. Lepp (Riigi- ja omav. t. ühing), J. Rummo (EÖL), A. Koff (Posti-telegr.- telef. t. Kesküh.) ja Rukki (Raudteel. Keskühing).

Komisjoni kavandi järele kujuneks palgatabel järgmiseks (ülevaate saamiseks palgaküsimuse arenemiskäigust toon tabelis veel: a) Kesliidu poolt varemalt nõutud ja b) rahaministeeriumi kavandis ettenähtud palganormid): (vaat. tabel lhk. nr. 61). Peale selle seadis komisjon üles veel järgmised nõudmised:

1) Tuleb kaotada protsendiline mahaarvamine palgast elukalliduse raioonide järele.

2) Kõik, kelle teenistustasu alla 15.000 marga kuus, saavad iga lapse pealt (kuni 18 a. vanuseni) lapseabiraha 1000 marka kuus, laste arvu peale vaatamata — kusjuures palk ühes lasteabirahaga ei või tõusta üle 17.000 marga.

3) Elukalliduse tõusu ehk langusega üle 10% muutuvad vastavalt ka palgad. Palkade reguleerimine vastavalt elukallidusele võib sündida kõige rohkem kaks korda aastas.

Juhtumusel, kui kokkuseatud palgaredel ja ülesseatud nõudmised leiavad vastuvõtmise, otsustati leppida 13. kuu palga ärajätmisega. R.- ja o. t. Keskliidu juhatuse koosolekul 8. veebruaril s. a. kinnitati komisjoni poolt kokkuseatud palgaredel ja ülesseatud nõudmised, ja Keskliidu volinikkudele rahamin. palkade

RIIGITEENIJATE PALGATABEL.

Praegused palgaastmed ja -normid					Riigi- ja omav.-t. Keskkliidu juhatuse poolt rahaminist. esitatud uus palgareheli kavand.											
Üldised	Õpetajate	Kohunikkuude	Kaitseväelaste	Kuu palk	R.-O.L.Keskliidu nõudmine palgaastmete ja normi. asjus (III kongressi otsus)		Riigikassa ettepanek palgaastm. ja normide asjus (Raham.kavand)		Palgaastmed	Palgad ühes teenistusvanuse lisatas. iga 3. a. järel						50% juurde teenistusvanuse lisatasa summa altpalgaast
					Ast-med	Palga-normid	Ast-med	Palga-normid		I	II	III	IV	V	VI	
									1, 2 ja 3 aasta teenistusaasta algpalk	4, 5 ja 6 aasta algpalk	7, 8 ja 9 aasta algpalk	10, 11 ja 12 a. algpalk	13, 14 ja 15 a. algpalk	16 a. ja üle algpalk		
I	—	—	—	50,000					A	75,000	—	—	—	—	—	—
II	—	1	—	36,000			I	40,000	B	50,000	—	—	—	—	—	—
II-a	—	2	—	34,200			II	36,000	I	36,000	37,800	39,600	—	—	—	1800
—	—	3	—	34,000					II	33,000	34,650	36,300	—	—	—	1650
—	—	4	—	30,600			III	33,000	III	30,000	31,500	33,000	—	—	—	1500
III	—	1	—	30,000			VI	30,000	IV	28,000	29,400	30,800	—	—	—	1400
III a	—	5	—	28,800			V	28,000	V	26,000	27,300	28,600	—	—	—	1300
IV	—	2	—	27,000			VI	26,000	VI	24,000	25,200	26,400	—	—	—	1200
IV	—	3	—	25,200			VII	24,000	VII	22,000	23,100	24,200	25,300	—	—	1100
—	—	4	—	23,400			IX	20,000	VIII	20,000	21,000	22,000	23,000	—	—	1000
V	—	5	—	21,600			X	18,000	XI	18,500	19,425	20,350	21,275	—	—	925
—	—	6	—	19,800			XI	17,000	X	17,000	17,750	18,700	19,550	—	—	850
VI	—	7	—	19,500			XII	15,500	XI	15,500	16,275	17,050	17,825	18,600	19,375	775
—	—	8	—	19,000			XIII	14,000	XII	14,000	14,700	15,400	16,100	16,800	17,500	700
1	—	9	—	18,500	1	20000	XIV	13,000	XIII	13,000	13,650	14,300	14,950	15,600	16,250	650
1-a	—	10	—	18,000	2	18000	XV	12,000	XIV	12,000	12,600	13,200	13,800	14,400	15,000	600
2	—	11	—	16,500	3	17000	XVI	11,000	XV	11,000	11,550	12,100	12,650	13,200	13,750	550
3	—	12	—	15,300	4	15500	XVII	10,500	XVI	10,500	10,500	11,000	11,500	12,000	12,500	500
—	—	13	—	13,500	5	14500	XVIII	10,000	XVII	9,000	9,450	9,900	10,350	10,800	11,250	450
—	—	14	—	12,500	6	13500	XIX	9,000	XVIII	8,000	8,400	8,800	9,200	9,600	10,000	400
4	—	15	—	11,700	7	12500	XX	8,000	XIX	7,500	7,875	8,250	8,250	9,000	9,375	375
4-a	—	16	—	10,800	8	11500	XXI	7,000	XX	7,000	7,350	7,700	8,050	8,400	8,750	350
5	—	17	—	9,900	9	11000	XXII	6,000	XXI	6,500	6,825	7,150	7,475	7,800	8,125	325
6	—	18	—	8,700	10	10500	XXIV	5,500	XXII	6,000	6,300	6,660	6,900	7,200	7,500	300
7	—	19	—	7,700	11	10000										
8	—	20	—	6,800	12	9500										
9	—	21	—	6,200	13	9000										
10	—	22	—	5,800	14	8500										
11	—	23	—	5,500	15	8000										
12	—	24	—	5,300	16	7500										
13	—	25	—	5,000	17	7000										
14	—	26	—	4,800	18	6500										
15	—	27	—	4,600	19	6000										
16	—	28	—	4,500	20	5500										
16-a	—	29	—	4,000	21	5000										
16-b	—	30	—	3,700	22	4500										
16-c	—	31	—	3,400	23	4000										
16-d	—	32	—	3,200	24	3500										
16-e	—	33	—	3,000	25	3000										
16-h	—	34	—	2,000	26	2500										

Õpetajate palgaastmed ja normid on ümbritsetud tugeva musta joonega.

reguleerimise komisjonis anti juhtnõuõrid palgaredelit ja nõudmisi kaitsta. E. Ö. L. esindaja ettepanekul tehti volinikkudele ülesandeks tösta üles palgaregul. komisjonis kõigi avalikkude koolide õpetajate palkade riigi kanda võtmise küsimus.

15. veebr. s. a. teatas rahaministri ülesandel riigikassa juhataja Keskkliidule, et rahaminister on peajoonetes nõus Keskkliidu juhatuse poolt tehtud parandustega ja riigikassa juhatusele on tehtud ülesandeks vastuvõetud seisukohtade ja põhimõtete alusel välja töötada üksikasjalik palgaseaduse eelnõu. Uus palgaseadus loodetakse maksma panna hiljemalt 1. okt. s. a. Vahepeal tahab rahaminister riigiteenijate olukorda parandada toetussummade andmisega poolekuu palga suuruses iga kolme kuu tagant.—

Missugusteks kujuneksid õpetajate palgad uue palga redeli järele? Nagu tähendatud ülal, jättis riigikassa kokkuseatud kavand riigiteenijate ja õpetajate paigutamise astmetele *koosseisude seaduse*, ehk niikaua, kui seda veel pole, või kui mõne ametkonna jaoks seda üldse ei saa panna maksma, *ministeeriumidevahelise komisjoni hooleks*. Nagu võib järeldada riigikassa kavandi juures olevast seletuskirjast, kujutavad kavandi kokkuseadjad asja ette nii, et ametnik või õpetaja saab palgakõrgenduse sellelt astmelt, millel olles ta sai palka kuni uue palgaseaduse vastuvõtmiseni, ja sellele lisatakse juure teenistusvanuse lisad väljateenitud aastatele vastavat. Riigiteenijate suhtes on sarnane automaatne astmetesse paigutamine täiesti mõeldav, sest nende kohta hakkab maksma palkade kõrgendamine teenistuslisade printsiibi alusel alles esimest korda ja nende senised palgaastmed olid seotud ainult ametikohaga: ainult ametikõrgendus tõi kaasa palgakõrgenduse.

Õpetajate paigutamisel astmesse olid aga peateguriks *haridusjärk ja teenistusvanus*. Teenistusvanuse printsiibi üldistamisel kõigi riigiteenijate kohta, ja seda sootuks teistel alustel, kui see oli maksev õpetajate suhtes, ei luba õpetajate automaatset paigutamist senistele astmetele, vaid nõuab uue paigutamise süsteemi väljatöötamist õpetajatele sel juhtumusel, kui tahetakse tõepoolest maksta palka kõigile riigiteenijatele ühtlase alustel. Eriti tarvilik on uue süsteemi maksmapauek sel juhul, kui ilma erandita tahetakse *teenistusvanuse väljaarvamisel* arvesse võtta ainult teenistust iseseisvuse ajal, sest vastasel korral muutuks ebaloomulikuks astmete ja palkade vahekorid vanemate ja nooremate õpetajate vahel. Seda kõike arvesse võttes tegi EÖL. juhatus omal koosolekul 14. veebr. s. a. Liidu kooli- ja kutsetoimkonnale ülesandeks uus palgaredeli kavand võtta õpetajate suhtes igakülgele kaalumisele ja kahe nädala jooksul välja töötada *üksikasjalik õpetajate palgaastmete kava* ülaltoodud palgaredeli alusel. Toimikond saadab oma kava (enne arutusele võtmist EÖL. juhatusele ja esitamist ametasutuses) õp. liitudele ja ühingutele seisukoha võtmiseks.

J. Rummo.

EÖL. juhatus eitavale seisukohale asunud riigiteenijate kavatsuse puhul esineda oma nimekirjaga III Riigikogu valimistel.

Riigiteenijate hulgas on juba mõnda aega liikumas mõte esineda III Riigikogu valimistel oma nimekirjaga. Eriti elavaks kõneaineks on saanud see kavatsus nüüd, valimiste eel. Paljudes riigiteenijate ringkondades nähakse oma esindajate saatmises Riigikokku ainukest pääseteed riigiteenijaskonna majandusliku olukorra parandamiseks, eriti kui nähti, et pärast mitmekordseid lubamisi valitsusasutuste poolt palgaolude parandamine ometi jäi surnud punktile ja kui kaotati juba igasugune lootus selle teostamiseks üldse. Riigi- ja Omavalitsuseteenijate Keskkliidu saadikutekogus ja juhatuses, kus see küsimus on olnud arutusel peaaesjalikult posti-telef.-tel. teenijate ja Tallinna riigiasutuste teenijate ettepanekul, on EÖL. esindajad asunud *kategooriliselt eitavale* seisukohale selles küsimuses ja nimelt järgmistel põhjustel:

- Riigi seadusandlik kogu demokraatliku korra juures ei või ega tohi kujuneda kitsaste huvirühmkondade ja kutseorganisatsioonide esituskoguks, mille väikesed rühmaked teeksid võimatuks riigiüle korrapärase juhtimise. Kuigi meie seltskonna poliitilise mõtlemisviisi arenemataste tõttu meil see nähtus siiski on maad võtnas, ei tohi riigiteenijaskond, eriti aga *õpetajaskond*, kui intelligendim osa seltskonnast, teadlikult ja tegelikult kaasa aidata selle demokraatliku mõtlemisviisi seisukohalt absurdse nähtuse levinemisel ja süvendamisel.
- Riigiteenijate oma rühm Riigikogus, mida ka kõige optimistlikumate oletuste juures ei saa ette kujutada arvalt küllalt võimsana, ei suudaks ometi suuremat pööret tuua riigimajapidamises, mille paranemise otsekoheks tagajärjeks oleks ka teenijaskonna majandusliku seisukorra paranemine.
- Kui Riigi- ja Omavalitsuseteenijate Keskkliit, mis praegu poliitiline kutseorganisatsioon, esineb oma nimekirjaga Riigikogu valimistel, organiseerib valimiste eelset kihutustööd ja juhib hiljem oma Riigikogu rühma tegevust, siis on ta sellega muutunud *poliitiliseks erakonnaks*. Sarnasel juhtumusel aga muutub *küsitavaks Eesti Õpetajate Liidu liikmeks-olemine R.-O. t. Keskkliidus*, sest Eesti Õpetajate Liit on olnud ja tahab ka jääda kutseorganisatsiooniks, *kelle liikmeks kuuluvad kõik õpetajad, poliitilise meelsuse ja ilma vaate peale vaatamata*. Erakonnapoliitika ja selle võitlusviiside toomine kutseorganisatsioonidesse viiks viimased paratamatult lõhenemisele ja teeks nad teguvõimetuks oma otsekoheste ülesannete täitmisel.

Küsimus, mis otsustati eitavalt ühel varemal Keskkliidu saadikutekogu koosolekul, on nüüd uuesti üles tõstetud mitmelt poolt ja tuleb uuele otsustamisele järgneval saadikutekogu koosolekul. Viimasel EÖL. juhatuse koosolekul 14. veebr., s. a. informeeris EÖL. esindaja Keskkliidus asja arenemiskäigust ja EÖL. esindajate

poolt avaldatud seisukohtadest EÕL juhatusel liikmeid. EÕL juhatus tunnustas ühel häälel õigeks EÕL esindajate poolt avaldatud ja kaitsitud seisukohad ja volitas neid teatama Keskkoolide juhatuses ja saadikutekogus, et juhtu-

misel, kui Keskkool võtab enda peale valimistele mineku organiseerimise oma nimekirjaga, EÕL sellest osa ei võta, vaid on sunnitud selle tegema vastavad järeldused.

J. R—o.

Mitmesugust ja kroonika.

Haridusminister J. Lattik

tutvustas 25. jaan. s. a. ajakirjanikke oma lähemate kavatsustega haridus- ja kooliolude korraldamise alal. Minister peab tähtsamaks päevaküsimuseks koolide õppekavade revideerimise ja tundide arvu vähendamise. Keskkoolide võrk tuleb kokku tõmmata koolide ja klasi-side koondamise ja osalise sulgemise teel. Erakoolidele tuleb anda seaduslik alus; elu-jõulisi erakoole tuleb kindlasti toetada. Kõise-koolide võrk tuleb laiendada ja põllutöökoolid võtta haridusministeeriumi alal. Õpetajate ette-valmistusasutustest pooldab minister pedagoogi-liste instituutide tüüpi. Uutest seadustest ja mää-rustest peab minister hädatarvilikumaks: õpe-tajate teenistuseseadust, pensioniseadust vana-dele veneaegsetele õpetajatele, eksamite mää-rusi j. m. — Seisukord koolides üldiselt on mi-nistri arvates täiesti rahuldav; tööd tehakse raskete kavade kohaselt. Kord on hea ja dist-sipliin igal pool olemas.

Üleilmne ja põhjamaade karskuskongress peetakse käesoleva aasta suvel Tartus. Kongressi kulude eelarve on kokku seatud 2.725.000 marga peale, sellest riiklikku toetust 1.850.000 marka. — Kongressile oodatakse 800 osavõtja ümber.

Tallinna õpetajate seminarile

osteti seni Tallinna rahvaülikoolide seltsi pä-ralt olev psühholoogilise laboratooriumi sisse-sead ja riistad.

Üleriikliku käsitöö instituudi ellukutsumiseks on määratud haridusministeeriumi eelarve kom-issiooni poolt 1 miljon marka.

Määrusi, korraldusi, ametlikke teadaandeid.

Cuarentena saare ümbernimetamine (ha-mi 1926 a. 21. I. ringk. Nr. 152). Hispaania valitsus on otsustanud Mahoni (Baleari saarestikus) sadama suus ole-va „Cuarentena“ saare ümber nimetada „Plana de Mahon“i saareks.

Õpperaamatute soovitamise (ha-mi 1926 a. 18. I. ringk. Nr. 2182). Ha-mi kooliraamatute komisjon otsustanud soo-vitada:

1. A. Veiderman. Maateaduse õppe-raamat algkoolidele IV õppeaasta, Tal-linnas Eesti k.-ü. „Päevalaht“ 1924 a.;

2. Joh. Lang. Füüsika ülesanded keskkoolidele ja iseõppimiseks, k.-ü. „Loodus“ Tartus 1923 a.;

Õpetajate palkade asjus

esineb haridusministeeriumi eelarve komisjon Riigikogule järgmise soovivaldusega: Oma-valitsustele õpetajate palkadeks antava toetus-raha jaotamist korraldada maakondade vahel sellejärele, kuipalju iga maakond peab tegeli-kult välja andma õpetajate palkadeks.

Vabadussõjas langenute Tallinna õpetajate ja õpilaste mälestussammas

püstitakse Tallinna poeeglase reaalgümnaa-siumi esisele platsile. Tallinna Õpetajate Seltsi toime paardud korjandus on toonud ligi 300.000 marka. Monument arvatakse maksma minevat 600.000 marka. Monumenti kavan-dite võistluse korraldab kujutavate kunstnik-ude sihtkapitali valitsus.

Kinofilme koolidele ja haridusseltsidele

annab kokkuleppel haridusministeeriumiga Tal-linna Noortemeeste Kristlik Ühing (Toomkooli tän. 17). Filmide soovijail tuleb maksta Ühin-gule rahaline tagatis või anda vastutuskiri.

Haridusnädal Harjumaal

korraldati Haridusliidu poolt 21.—28. veebr. s. a. Haridusnädala ülesandeks oli õhutada vabaharidustööd ja selle meetodeid. Korral-dati kõnekoosolekuid igas kooliringkonnas, millel esinesid Haridusliidu ja kohalikud kõne-lejad.

Harjumaal rahvaülikoolide seltsile

pandi alus 8. veebr. s. a. seltsi asutamiseks kokkukutsutud seltskonnategelaste koosolekul. Põhikiri on juba registreeritud. Seltsil on ka-vatsus Harjumaal ellu kutsuda rahvaülikool Virumaa rahvaülikooli eeskujul

3. J. Ainelo. Näiteid ja harjutusi. Eesti keele õigekirjutuse ja grammatika tegelikuks õppimiseks, 1. ja 2. õppe-aasta — abiraamatuks II ja III õppe-aastale neis koolides, kus õpetajal tuleb töötada mitme jaoga koos, — Noor-Eesti kirjastus Tartus 1923 a.;

4. J. Adamson. Eesti ajalugu rahva-koolidele — õpperaamatuks nendele alg-koolidele, kus töötavad ainult 4 esimest klassi ja abiraamatuks V ja IV õppe-aastale, — k.-ü. „Loodus“ Tartus 1925 a.;

Tingimisi soovitada:

H. Laakmann'i kirjastusel (Tartus) 1923 a. ilmunud Eestimaa kooli seina-kaart.

Õpetaja kohta soovivad (ha-mi 1926 a. 19. ja 29. jaan. ringkir. Nr. 2210 ja 2372):

1. *Johannes Abner* — aadr. Kiltsti jaam, Äntu asundus, politsei raiooni-ülema kaudu, — omandanud kõrgema rahvakooli õpetaja kutse Peterburi õpiringkonna juures. Õpetanud 28 aastat eesti algkoolis. Valdab eesti, vene ja saksa keelt.

2. *Konstantin Volmar* — elukoht Tallinnas, Imanta t. 15-2, — lõpetanud Tartu ülikooli keemia osakonna. Eriained: keemia ja füüsika. Töötanud 2½ aastat Paide ühisgümnaasiumis — 1½ aastat juhataja abina. Samal ajal olnud Paide rahvaülikooli juhatajaks. Valdab eesti, vene ja saksa keelt.

3. *Leida Kiriste* — eluk. Tallinnas, V. Juhkentali tän. 10-3, — omandanud Tallinnas algkooliõpetaja kutse.

4. *Insener-meh. Aleksand. Hübbe* — 41 a. vana. Erihariduse omandanud Riia politehnikumis ja tehnika instituudis Saksamaal. Eriained: mehaanika ning ehitustehnika. Aadress: Tallinna, S. Roosikrantsi tän. 21-3.

5. *Artur Laan* — Tartu ülikooli põllumajandusteaduskonna üliõpilane. Eriained: loodusteadus ja põllumajandusteaduslikud ained. Aadress: Tallinna, Väike Tartu mnt. 8-5.

Hoiduda plahvatavate ainete tarvitamisest koolipidudel! (Ha-mi 1926. a. 22. I. ringk. Nr. 2269). Et koolipidudel, eriti laste-jõulupuu korraldamisel on ette tulnud õnnetusi tule läbi (jõuluvana habeme põlemine, tulehaavad bengali plahvatamisest jne.), siis pannakse koolidele ette õnnetuste ärahoidmiseks kindlasti hoiduda plahvatavate ainete tarvitamisest koolipidudel. Sarnastel juhustel, kus tegemist on lahtise tulega (näit. jõulupuu küünalde põlemine) võimalikult hoiduda tarvitamast ehetena ja riietena kergesti tuld võtvaid materjale ja viimaste tarvitamisel olla äärmiselt ettevaatlik tule suhtes, mingil tingimisel mitte anda kätte lastele, kes sarnaselt rietatud ehk ehitud, põlevaid küünlaid kui ka muud lahtist tuld.

Õppetöö vaheajad 1926. a. (ha-mi 1926. a. 26. I. ringkiri Nr. 2317):

1. Kevade- (ülestõusmis-) pühade puhul lõpeb õppetöö linnas asuvais alg-

ja kõikides kesk- ning kutsekoolides laupäeval, 27. märtsil kell 12, maalasuvais algkoolides aga kesknädala, 31. märtsil kell 12, ning algab õppetöö peale pühi esimestes — esmaspäeval, 12. aprillil, teistes (maal asuvais algkoolides) neljapäeval, 8. aprillil.

2. Suviste- (neli-) pühade puhul lõpeb õpetus kõigis koolides reedel, 21. mail kell 12 ja algab kesknädalal, 26. mail.

3. Suvise koolitöö vaheaja puhul lõpeb õppetöö kõikides maal asuvais algkoolides kesknädalal, 5. juunil kell 12, kõikides kesk- ja kutsekoolides ning linnas asuvais algkoolides reedel, 11. juunil kell 12, ja algab peale suvise vaheaja sügisel — linnasuvais alg- ja kõikides kesk- ning kutsekoolides, peale õpetajate seminaride, esmaspäeval, 30. augustil, maal asuvais algkoolides esmaspäeval, 4. oktoobril; õpetajate seminarides korraldatakse kursused praktikaaasta lõpetajaile 30., 31. augustil ning 1. septembril ja õpetus algab 2. septembril.

Märkus 1: Erikoolides, mille õppetöö ja lõpu kohta maksavad iseäralised korraldused, tuleb käia nende korralduste järele.

Märkus 2: Linnakoolivalitsused võivad algkoolides koolitööd sügisel alata ka 13. septembril, kui kohalised olud seda tungivalt nõuavad, kuid neis koolides tuleb pühade koolitöö vaheaegu pidada nagu maal asuvais algkoolides.

4. Kesk- ja kutsekoolides on kevaldel 12. kuni 15. juunini õpilaste vastuvõtmine ning sügisel 26. kuni 28. augustini õpilaste eksamid ja vastuvõtmine; algkoolides on õpilaste vastuvõtmine sügisel kolme päeva vältusel enne õppetöö algust, kuid maakonna- ja linnakoolivalitsused võivad õpilaste vastuvõtmist algkoolides ka kevadel peale õppetöö lõppu korraldada.

5. Neis koolides, kus õpetus algab 30. augustil, 2. või 13. septembril, seisab õppetöö 29. ja 30. oktoobril.

6. Jõulupühade puhul lõpeb õppetöö kõigis koolides kesknädalal, 22. detsembril kell 12 ja algab kõigis kesk- ja kutse- ning linnas asuvais algkoolides 10. jaanuaril maal asuvais algkoolides aga 3. jaanuaril 1927.

Kasvatusteaduslik ajakiri

„KASVATUS“

ilmub Eesti Õpetajate Liidu väljaandel 1926. a.
igal kuul kahe suure trükipoogna suuruses.

Sisult tahab „Kasvatus“ kinni pidada võetud sihtjoonest: panna pearõhk pedagoogiliste, meetodiliste ja tegeelikkude koolielu küsimuste lahendamisele.

„Kasvatuse“ kaastöölisteks on meie silmapaistvamad koolimehed ja teised haridustegelased.

„Kasvatuse“ tellimishind on:

aastas 500 marka, poolaastas 250 marka, üksiknumber 50 marka.

Tellimisi võtavad vastu kõik postkontorid. Üksikud numbrid saadaval paremais raamatukaupluses.

Endiste aastakäikude hind (kergetes köites):

1919. a. — 120 mk., 1920. a. — 350 mk., 1921. a. — 450 mk., 1922. a. — 450 m.
1923. a. 450 mk., 1924. a. 450 mk., 1925. a. 450 mk.

Suuremal arvul tellijaile 25—30% hinnaalandust.

Eesti Õpetajate Liidu kirjastusel on ilmunud ja saada igast raamatukaupl.

Vaateõpetus ehk kodulugu I. J. Kühneli järele tõlkinud K. Mihelson-Silde.

Vaateõpetus ehk kodulugu II. Ketty Mihelson-Silde.

Tarvilik koolivalitsustele! Asutava Kogu poolt 7. mail 1920 a. vastuvõetud.

Avalikkude algkoolide seadus.

Ühes vabariigi valitsuse poolt 17. sept 1920 a. vastuvõetud määrusega seaduse elluviimise kohta.

Riigikogu poolt 13. mail 1921 a. vastuvõetud

Õpetajate palgaseadus.

Uuemad voolud kasvatusteaduses, I. Sotsiaalpedagoogika ja individuaalpedagoogika. Prof. Hergeti järele J. Volt ja J—n.

Uus kool Belgias. A. Faria de-Vasconcelos'i järele Prantsuse keelest M. Mihelson.

L a d u: Eesti Õpetajate Liidu büroos Tallinnas, Rataskaevu tän. 22. Kõnetraat 14-63.

Et „Kasvatusel“ lugejaid üle maa, on kulutustel otstarbekohasem paik „Kasvatuses“ eriti kirjastus-, kooli-, ning sporditarvete valmistusäridel ja raamatu- ning kirjastusmaterjalikauplustel, sest „Kasvatus“ viib nende äriteated otsekohe kõige püsivamaile tarvitajatele — kodumaa koolidele kõigis nurkades. Samuti leiavad — õpetajate valimiskoolitused „Kasvatuses“ kui õpetajaskonna häälekandjas kõige sündsama koha

Kuulutuste hinnad: terve lehekülg—2000 m., $\frac{1}{2}$ lehek.—1000 m., $\frac{1}{4}$ lehk.—500 m., $\frac{1}{8}$ lehek.—250 m. Õpetajate valimiste ja kohaotsimise kuulutused $\frac{1}{8}$ lehek. suuruses — 200 mrk. Mitmekordselt kuulutajatele hinnaalandus.

„Kasvatuse“ toimetus ja talitus.

Address: Tallinn, Rataskaevu t. 22, kõnetraat 14-63.

Eesti Õpetajate Liidu

väljaandel hakkas ilmuma 15. detsembrist 1925 aastal

noorsoo-ajakiri

NOORUSMAA

Noorusmaa pakub noorsoole valitud algupärast ja tõlke-ilukirjandust: novelle, romaane, näidendeid, luuletusi, tuues sellekaasas kirjanduslikke vaatlusi, biograafiaid, teateid, päevasündmusi jne.

Noorusmaa tutvustab noorsugu kunstiluga, tuues kunstireproduksioone, joonistusi, teateid, vaatlusi ja andmeid kunstielust.

Noorusmaa toob valitud huvirikkaid illustreeritud populaarteaduslikke kirjutusi kõigilt teadusaladelt.

Noorusmaa võtab osa ustava sõbrana noorsoo isetegevusest, enesemääramisest ja avaldusist.

Noorusmaa käsitleb kultuurilise tähtsusega päevasündmusi.

Noorusmaa pakub vaimurikast ajaviidet, mõttevahetust ja praktilisi õpetusi.

Noorusmaa on „Noorte vallaga“ avatud kõigile kasvavatele noortele.

Noorusmaale on lubanud kaastööd järgmised kirjanikud, kunstnikud, kooli- ja haridustegelased: H. Adamson, N. Andresen, J. Elango, A. Elango, A. Jürgenstein, E. Kuusik, J. Kuulberg, J. Kärner, M. Nurmik, N. Mei, M. Metsanurk, F. V. Mikkelsaar, J. Mändmets, N. Nurmisto, J. Parijõgi, E. Raadik, A. Rimmel, R. Roth, H. Roos, M. Sillaots, K. E. Sööt, A. H. Tammsaare, P. Vallak, E. Vilde.

Toimetus: J. Käis, M. Laarman, E. Martinson, R. Reiman; vastutav toimetaja E. Martinson.

Noorusmaa ilmub esialgu 1 kord kuus, iga number 32 suurt lehekülge

Tellimishind: Poolaastas 100 mrk., üksiknumber 20 mrk.

Toimetus ja talitus: Tallinna, Rataskaevu 22. Kõnetr. 14-63.